

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана
Огієнка
Факультет спеціальної освіти, психології і соціальної роботи
Кафедра соціальної педагогіки і соціальної роботи

НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ
до проведення семінарських занять
з освітнього компонента «ДЕРЖАВНА ПОЛІТИКА В
СОЦІАЛЬНІЙ СФЕРІ»
для здобувачів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
спеціальності 232 Соціальне забезпечення
галузі знань 23 Соціальна робота

Кам'янець-Подільський
2023

УДК 32:[351.84:364(075.8)

ББК 66.3+67.9я73

Рецензенти:

Вонсович С.Г. – доктор політичних наук, професор, професор кафедри політології і філософії Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка;

Кармалюк С.П. – кандидат історичних наук, доцент, доцент кафедри педагогіки і соціальної роботи Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича.

Рекомендовано

радою з науково-методичної роботи і забезпечення якості вищої освіти

факультету спеціальної освіти, психології і соціальної роботи Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка,

протокол № 6 від 11 травня 2023 року.

Н15 Навчально-методичні рекомендації до проведення практичних занять з освітнього компонента «Державна політика в соціальній сфері» для здобувачів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти спеціальності 232 Соціальне забезпечення галузі знань 23 Соціальна робота / укл. Ю.В.Сербалюк. Кам'янець-Подільський: Видавець Ковальчук О.В., 2023. 97с.

У навчально-методичних рекомендаціях представлено мету, основні завдання, структуру, тематичний зміст освітнього компонента «Державна політика в соціальній сфері», а також перелік компетентностей та програмних результатів навчання. Плани семінарських включають в себе: тему заняття, мету, питання для обговорення, завдання для аудиторної роботи, завдання для самостійного опрацювання, теми рекомендованих рефератів, список науково-методичної літератури та інформаційних ресурсів. Методичні рекомендації спрямовані на підвищення ефективності засвоєння навчального матеріалу, на вироблення навиків самостійного пошуку необхідних джерел, що сприятимуть розумінню соціальних проблем та пошуку шляхів їх розв'язання.

Навчально-методичні рекомендації призначено для здобувачів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти, які навчаються за спеціальністю 232 Соціальне забезпечення, галузі знань 23 Соціальна робота, викладачів, фахівців із соціальної роботи.

УДК 32:[351.84:364(075.8)

ББК 66.3+67.9я73

ЗМІСТ

ПЕРЕДМОВА	4
1. ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА ОСВІТНЬОГО КОМПОНЕНТА «ДЕРЖАВНА ПОЛІТИКА В СОЦІАЛЬНІЙ СФЕРІ»	6
2. ЗМІСТ ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ ТА ЇХ НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ	17
2.1. Загальні рекомендації щодо підготовки до практичних занять	17
Модуль I. Соціальна політика в системі внутрішньої політики держави	19
Семінарське заняття 1	19
Семінарське заняття 2	24
Семінарське заняття 3	30
Семінарське заняття 4	35
Семінарське заняття 5	40
Семінарське заняття 6	45
Семінарське заняття 7	50
Семінарське заняття 8	56
Модуль II Основні напрямки соціальної політики в Україні	
Семінарське заняття 9	60
Семінарське заняття 10	65
Семінарське заняття 11	70
Семінарське заняття 12	75
Семінарське заняття 13	80
Семінарське заняття 14	86
Семінарське заняття 15	90
ПЕРЕЛІК ЗАПИТАНЬ ДО МОДУЛЬНИХ КОНТРОЛЬНИХ РОБІТ З ОСВІТНЬОГО КОМПОНЕНТА «ДЕРЖАВНА ПОЛІТИКА В СФЕРІ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ».	95

ПЕРЕДМОВА

Соціальна політика це один із головних напрямів внутрішньої політики держави, що має забезпечити відтворення тих соціальних ресурсів, із яких вона дістає собі підтримку, створює передумови для розширеного відтворення своєї діяльності та стабільності соціальної системи.

Основні засади державної політики у соціальній сфері передбачають:

- забезпечення гарантованих Конституцією України прав і свобод громадян на основі впровадження європейських стандартів соціального захисту, підвищення якості соціальних послуг;
- забезпечення доступним житлом громадян, насамперед малозабезпечених, з обмеженими фізичними можливостями, молоді, працівників бюджетної сфери, формування потужного державного замовлення на будівництво соціального житла, відродження доступного іпотечного кредитування;
- надання громадянам упродовж усього життя соціальних гарантій на основі вдосконалення системи соціальних стандартів і пільг;
- удосконалення системи пенсійного забезпечення, створення умов для гідного життя людей похилого віку, стимулювання розвитку недержавної системи пенсійного страхування;
- забезпечення розміру соціальних виплат, які є основним джерелом доходів, на рівні, не нижчому за прожитковий мінімум, удосконалення системи підтримки соціально незахищених верств населення тощо.

Для студентів спеціальності 232 Соціальне забезпечення галузі знань 23 Соціальна робота важливою складовою професійної підготовки має стати засвоєння цих головних засад соціальної політики, оскільки вони є фундаментальними для здійснення соціального захисту. Усвідомлення базових складових державної політики в системі соціального захисту дасть розуміння різноманітних заходів та діяльності інституціолізованих і неінституціолізованих суб'єктів політики щодо забезпечення економічних, правових та соціальних гарантій різним верствам населення, які потребують допомоги з боку держави, з метою створення їм рівних із іншими громадянами можливостей реалізації інтересів і потреб на основі здійснення соціального обслуговування, підтримки та допомоги громадян.

Вивчення освітнього компонента «Державна політика в соціальній сфері» дасть можливість студентам:

- засвоїти поняття державної соціальної політики, її принципи і напрямки;
- ознайомитись з сучасними моделями соціальної політики у світі та еволюцією соціальної політики в історії України;
- визначити нормативно-правове забезпечення соціальної політики в Україні, її галузі, особливості управління і джерела фінансування;
- розкрити особливості соціальної політики у сфері соціального захисту, надання соціальних допомог, забезпечення соціального страхування;

- засвоїти основні складові соціальної політики щодо вирішення найгостріших соціальних проблем – безробіття, бідності, демографічного старіння та ін.

«Державна політика в соціальній сфері» є обов'язковим освітнім компонентом професійної підготовки освітньо-професійної програми «Соціальна допомога» з підготовки здобувачів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти зі спеціальності 232 Соціальне забезпечення, галузі знань 23 Соціальна робота і передбачає формування новітніх підходів до модернізації та реалізації соціальної політики в умовах соціально-економічної і політичної нестабільності, в умовах воєнного стану, в сучасних українських реаліях.

Семінарські заняття з курсу «Державна політика в соціальній сфері» передбачають організацію взаємодії викладача і студентів з метою засвоєння теоретичного програмного матеріалу, набуття практичних навиків роботи з нормативно-правовими документами, що визначають головні засади соціальної політики, формування навиків пошуку необхідних законів і підзаконних актів у сфері соціального захисту, відслідковування змін і доповнень, які вони зазнають перманентно.

Навчальною програмою передбачено 34 годин на проведення семінарських занять. До кожного заняття подано перелік питань та проблем, що виносяться на обговорення, завдання для аудиторної роботи, контрольні завдання, визначенні завдання для самостійного опрацювання з метою поглибленого аналізу теми заняття, запропоновано перелік тем для рефератів та список рекомендованої літератури та інформаційних ресурсів.

Здобувачам пропонуються також питання до модульних контрольних робіт.

1. ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА ОСВІТНЬОГО КОМПОНЕНТА «ДЕРЖАВНА ПОЛІТИКА В СОЦІАЛЬНІЙ СФЕРІ»

1.1. Мета та завдання курсу

Мета курсу «Державна політика в соціальній сфері» – оволодіння знаннями про закономірності існування та принципи реалізації державної соціальної політики, її основні функції щодо здійснення соціального захисту на макро- та мікрорівнях.

Завдання курсу «Державна політика в соціальній сфері» – ознайомлення студентів з базовими концептами та практичними основами державної соціальної політики в Україні; усвідомлення ролі різних суб'єктів соціальної політики в Україні у її реалізації; виявлення пріоритетних напрямків соціальної політики в Україні щодо організації соціального захисту населення; розкриття законодавчої бази соціальної політики в Україні; окреслити основні шляхи, методи практичної реалізації соціальної політики щодо соціального захисту окремих категорій населення.

передбачають формування новітнього мислення, що базується на принципах сучасної концепції маркетингу соціальних послуг, адекватного сучасному стану розвитку ринку у сфері надання соціальних послуг, виявлення існуючих потреб споживачів соціальних послуг, їх задоволення.

1.2. Результати навчання

Вивчення курсу «Державна політика в соціальній сфері» передбачає формування таких компетентностей:

Інтегральна компетентність: здатність розв'язувати складні спеціалізовані задачі та практичні проблеми у галузі професійної діяльності соціального забезпечення або у процесі навчання, що передбачає застосування певних теорій та методів відповідної науки і характеризується комплексністю та невизначеністю умов.

Загальні компетентності: здатність до пошуку, оброблення та аналізу інформації з різних джерел (ЗК 09).

Спеціальні компетентності: здатність аналізувати суспільні процеси пов'язані з соціальним розвитком держави (СК 01); знання і розуміння нормативно-правової бази стосовно соціальної роботи та соціального забезпечення (СК 02).

Програмні результати навчання: використовувати базові знання про принципи державної соціальної політики та шляхи соціального забезпечення населення (ПРН 07).

1.3. Обсяг і ознаки курсу

Найменування показників	Характеристика навчальної дисципліни	
	денна форма навчання	заочна форма навчання
Рік навчання	2	-

Семестр вивчення	3	-
Кількість кредитів ЄКТС	4	-
Загальний обсяг годин	150	-
Кількість годин навчальних занять	40	-
Лекційні заняття	26	-
Практичні заняття		-
Семінарські заняття	34	-
Лабораторні заняття		-
Самостійна та індивідуальна робота	150	-
Форма підсумкового контролю	екзамен	-

1.4. Політики курсу (правила та вимоги)

Викладач і студент дотримуються вимог Статуту Кам'янець-Подільському національному університету імені Івана Огієнка, зокрема розділу 8 «Учасники освітнього процесу в університеті. Права та обов'язки науково-педагогічних працівників та осіб, які навчаються в університеті», Положення про організацію освітнього процесу в Кам'янець-Подільському національному університету імені Івана), Положення про організацію самостійної роботи здобувачів вищої освіти Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка, Положення про дотримання академічної доброчесності науково-педагогічними працівниками та здобувачами вищої освіти Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка та інших нормативних документів, що регулюють навчальний процес в університеті.

Викладач забезпечує методичне наповнення курсу текстами лекцій, планами семінарських занять, необхідними матеріалами довідникового характеру, контрольними завданнями для перевірки знань, проведення консультацій (у тому числі і дистанційно), методичними рекомендаціями щодо підготовки до семінарських занять, виконання завдань, винесених на самостійне опрацювання.

Студент має відвідувати лекційні, практичні та семінарські заняття, на яких заохочуються творча ініціатива, конструктивна дискусія, допускається використання електронних девайсів для обґрунтування точки зору, розкриття навчальної теми.

Методи навчання: пояснення, інформаційне повідомлення, розповідь, бесіда, дискусія, робота студентів з навчальною літературою та нормативними актами, лекційний метод, аналіз статистичних даних, демонстрування презентацій, фото-, відеоматеріалів, проблемне викладання навчального матеріалу, дискусія.

Форми та методи оцінювання усне опитування, письмовий контроль, тестовий контроль, графічний контроль (створення узагальненої наочної моделі частини програмного матеріалу), самоконтроль (рецензування відповіді, самооцінка письмової роботи тощо); підсумковий контроль (екзамен).

Уся література, яку студенти не можуть знайти самостійно, буде надана викладачем виключно в освітніх цілях без права її передачі третім особам. Студенти заохочуються до використання також й іншої літератури та джерел, яких немає серед рекомендованих.

1.5. Схема курсу

Назви змістових модулів і тем	Кількість годин					
	разом	у тому числі				
		лекційні заняття	практичні заняття	семінарські заняття	лабораторні заняття	самостійна робота
Модуль I Соціальна політика в системі внутрішньої політики держави						
Тема 1. Поняття державної соціальної політики. Функції та складові соціального захисту.	9					
Тема 2. Сутність соціальної політики в Україні. Принципи і напрями соціальної політики.	9					
Тема 3. Моделі соціальної політики в сучасному світі та Україні.	9					
Тема 4. Становлення та еволюція соціальної політики в Україні.	9					
Тема 5. Соціальні проблеми.	9					
Тема 6. Галузі, управління і фінансування соціальної сфери.	9					
Тема 7. Нормативно-правове забезпечення соціальної політики в Україні.	9					
Тема 8. Соціальна політика у сфері регулювання розвитку соціальних відносин	1					

Всього за I модуль	6	7	2	8			
Модуль II Основні напрямки соціальної політики в Україні							
Тема 9. Державна політика у сфері соціального захисту населення України.	0	1					
Тема 10. Особливості державної політики щодо надання соціальної допомоги в Україні.	0	1					
Тема 11. Державна політика у сфері загальнообов'язкового державного соціального страхування. Державна політика у сфері пенсійного забезпечення в Україні	4	1					
Тема 12. Державна політика у сфері праці. Державне регулювання трудової міграції.	0	1					
Тема 13. Державна політика у сфері регулювання доходів населення.	0	1					
Тема 14. Соціальна політика у відповідь на виклики демографічного старіння.	0	1					
Тема 15. Напрями та механізми модернізації державної соціальної політики у сфері соціального захисту щодо окремих верств населення в Україні.	0	1					
Всього за II модуль	4	7	4	6	4		
Разом годин	50	1	6	4	0		

1.6. Система оцінювання та вимоги

Навчальні досягнення здобувачів вищої освіти з освітнього компонента «Державна політика в соціальній сфері» оцінюються згідно Положення про рейтингову систему оцінювання навчальних досягнень здобувачів вищої освіти Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка (зі змінами та доповненнями).

Контроль успішності здобувачів вищої освіти з урахуванням поточного і підсумкового контролю. Сума отриманих здобувачем вищої освіти балів в інтервалі від 1 до 100.

Формою підсумкового контролю з курсу є екзамен. Результати

поточного контролю, результати написання модульної контрольної роботи є основою підсумкової оцінки (балів) з освітнього компонента. Питання, винесені на самостійне опрацювання, розглядаються і оцінюються на відповідних семінарських заняттях.

Розподіл балів

Поточний і модульний контроль (60 балів)				Ек замен	С ума
І модуль		2 модуль		40	1 00
Пото чний контроль	М КР 1	Поточн ий контроль	МКР 2		
12	12	18	18		

Модуль включає бали за поточну роботу здобувача вищої освіти на семінарських заняттях модульну контрольну роботу. Модульний контроль знань здійснюється після завершення вивчення навчального матеріалу модуля.

Кількість балів за роботу з теоретичним матеріалом на семінарських заняттях залежить від дотримання таких вимог:

- своєчасність виконання навчальних завдань;
- повний обсяг їх виконання;
- якість виконання навчальних завдань;
- самостійність виконання;
- творчий підхід у виконанні завдань.

Критерії оцінювання знань, умінь, навичок здобувачів вищої освіти на навчальних заняттях

Максимальний бал оцінки поточної успішності здобувачів вищої освіти на навчальних заняттях рівний 12.

Рівні навчальних досягнень	О цінка в балах (за 12- бально ю шкало ю)	Критерії оцінювання
Початков ий (понятійний)	1	Здобувач вищої освіти володіє навчальним матеріалом на рівні засвоєння окремих термінів, мовних фактів без зв'язку між ними: відповідає на запитання, які потребують відповіді «так» чи «ні».

	2	Здобувач вищої освіти не достатньо усвідомлює мету навчально-пізнавальної діяльності, робить спробу знайти способи дій, розповісти суть заданого, проте відповідає лише за допомогою викладача на рівні «так» чи «ні»; може самостійно знайти в літературі відповідь.
	3	Здобувач вищої освіти намагається аналізувати на основі елементарних знань і навичок; виявляє окремі закономірності; робить спроби виконання вправ і завдань репродуктивного характеру; за допомогою викладача виконує прості вправи за готовим алгоритмом.
Середній (репродуктивний)	4	Здобувач вищої освіти володіє початковими знаннями, здатний виконати вправи і завдання за зразком; орієнтується в термінах, поняттях, визначеннях; самостійне опрацювання навчального матеріалу викликає значні труднощі.
	5	Здобувач вищої освіти розуміє суть освітнього компонента, може дати визначення понять, категорій (однак з окремими помилками); вміє працювати з літературою, самостійно опрацювати частину навчального матеріалу; виконує прості вправи і завдання за алгоритмом, але окремі висновки є нелогічними та непослідовними.
	6	Здобувач вищої освіти розуміє основні положення навчального матеріалу, може поверхнево аналізувати явища, робить певні висновки; відповідь може бути правильною, проте недостатньо осмисленою; самостійно відтворює більшу частину матеріалу; вміє застосовувати знання під час виконання вправ і завдань за алгоритмом, послуговуватися додатковими джерелами.
Достатній (алгоритмічно дієвий)	7	Здобувач вищої освіти правильно і логічно відтворює навчальний матеріал, оперує базовими поняттями, встановлює причинно-наслідкові зв'язки між ними; вміє наводити приклади на підтвердження певних думок, застосовувати теоретичні знання у

		стандартних ситуаціях; самостійно користуватися додатковими джерелами; правильно використовувати термінологію; скласти таблиці, схеми.
	8	Знання здобувача вищої освіти досить повні, він вільно застосовує вивчений матеріал у стандартних ситуаціях; вміє аналізувати, робити висновки; відповідь повна, логічна, обґрунтована, однак з окремими неточностями; вміє самостійно працювати, може підготувати реферат і обґрунтувати його положення.
	9	Здобувач вищої освіти вільно володіє вивченим матеріалом, застосовує знання у дещо змінених ситуаціях, вміє аналізувати і систематизувати інформацію, робить аналітичні висновки, використовує загальновідомі докази у власній аргументації; чітко тлумачить економічні поняття, категорії; формулює правила; може самостійно опрацьовувати матеріал, виконує прості творчі завдання; має сформовані типові навички.
Високий (творчо- професійний)	0	1 Здобувач вищої освіти володіє глибокими і міцними знаннями та використовує їх у нестандартних ситуаціях; може визначати особливості соціальних явищ; робить аргументовані висновки; практично оцінює сучасні здобутки науки; самостійно визначає мету власної діяльності; виконує творчі завдання; може сприймати іншу позицію як альтернативну; знає суміжні дисципліни; використовує знання, аналізуючи різні явища, процеси.
	1	1 Здобувач вищої освіти володіє узагальненими знаннями з курсу, аргументовано використовує їх у нестандартних ситуаціях; вміє знаходити джерела інформації та аналізувати їх, ставити і розв'язувати проблеми, застосовувати вивчений матеріал для власних аргументованих суджень у практичній діяльності (диспути, круглі столи тощо); спроможний під керівництвом викладача

		підготувати виступ на студентську наукову конференцію; самостійно вивчити матеріал; визначити програму своєї пізнавальної діяльності; оцінювати різноманітні соціально-економічні явища, процеси.
2	1	Здобувач вищої освіти має системні, дієві знання, виявляє неординарні творчі здібності в навчальній діяльності; використовує широкий арсенал засобів для обґрунтування та доведення своєї думки; розв'язує складні проблемні ситуації та завдання; схильний до системно-наукового аналізу та прогнозу явищ; уміє ставити і розв'язувати проблеми, самостійно здобувати і використовувати інформацію; займається науково-дослідною роботою; логічно та творчо викладає матеріал в усній та письмовій формі; розвиває свої здібності й схильності; використовує різноманітні джерела інформації; моделює ситуації в нестандартних умовах.

Критерії оцінювання модульної контрольної роботи

МКР передбачає перевірку засвоєння тем з кожного модуля навчальної дисципліни.

Модульна контрольна робота виконується у письмовій формі. Позитивну оцінку за МКР не рекомендується покращувати. Невиконання МКР оцінюється 0 балів.

Студенти, які за результатами виконання МКР отримали рейтинговий бал менший 60 % від максимальної кількості балів, виділених на цей вид роботи, а також ті, що не з'явилися для її виконання або не виконали її завдань, вважаються такими, що мають академічну заборгованість за результатами поточного контролю, ліквідація якої є обов'язковою.

11-12/17-18 балів	Студент виявляє глибокі фундаментальні знання теорії, володіє тезаурусом, знає основні етапи становлення соціальної політики, концепції, моделі соціальної політики у сучасному світі, сутність та пріоритети соціальної політики в Україні, повно викладає вивчений матеріал, виявляє розуміння предмета висловлювання, вміє підбирати аргументи для підтвердження своєї думки, формулює своє бачення проблеми, може обґрунтовувати свої судження.
9-10 /14-16 балів	Якщо відповідь студента відповідає тим самим вимогам, що і для оцінки „відмінно», але при цьому студент допускає 1-2 помилки чи неточності. Студент наводить власні приклади на підтвердження думок.

7-8 /11-13 балів	Студент виявляє знання і розуміння основних положень предмета, але викладає матеріал неповно і допускає неточності у визначенні понять; не вміє досить глибоко і доказово обґрунтовувати свої судження і наводити приклади; викладає матеріал непослідовно і не логічно.
0- 6/0-10 бали	Якщо студент виявляє незнання більшої частини вивченого матеріалу, допускає помилки у формулюванні понять, які спотворюють їх зміст, не вміє самостійно побудувати систему вивчення певних тем, хаотично і невпевнено викладає матеріал.

Критерії оцінювання виконання самостійної роботи

Самостійна робота здобувачів вищої освіти оцінюється у 12 балів, її виконання перевіряється під час семінарських занять та згідно графіка самостійної роботи. Виконання самостійної роботи відображається у загальній оцінці студента за семінарське заняття, до якого завдання самостійної роботи відносяться.

Екзамен

До екзамену допускаються студенти у яких немає академічних заборгованостей по всім видам контролю знань, передбачених навчальною програмою. Іспит проходить шляхом усного опитування. Максимальна кількість можливих балів – 40.

Вивчення дисципліни передбачає академічну доброчесність студента, вміння бути самостійним, незалежним, креативним при виконанні самостійних завдань.

Білет іспиту складається з трьох питань. Критерії оцінювання відповідей на іспиті

36-40 балів («відмінно»)	Студент виявляє глибокі фундаментальні знання теорії, володіє тезаурусом, знає основні етапи становлення соціальної політики, концепції, моделі соціальної політики у сучасному світі, сутність та пріоритети соціальної політики в Україні, повно викладає програмний матеріал, виявляє розуміння предмета висловлювання, вміє підбирати аргументи для підтвердження своєї думки, формулює своє бачення проблеми, може обґрунтовувати свої судження, застосовувати знання на практиці у нестандартних ситуаціях, викладає матеріал логічно, послідовно, вживає мовні засоби відповідно до норм української літературної мови.
30-35 балів («добре»)	Якщо відповідь студента відповідає тим самим вимогам, що і для оцінки „відмінно», але при цьому студент допускає 1-2 помилки чи неточності, які сам виправляє. Студент вміє наводити власні приклади на підтвердження нових думок, може застосовувати вивчений матеріал у стандартних та дещо змінених ситуаціях.
24-29 балів	Якщо студент виявляє знання і розуміння основних

(«задовільно»)	положень предмета, але викладає матеріал неповно і допускає неточності у визначенні понять; не вміє досить глибоко і доказово обґрунтовувати свої судження і наводити приклади; викладає матеріал непослідовно і не логічно.
Менше 23 балів («незадовільно»)	Якщо студент виявляє незнання більшої частини вивченого матеріалу, допускає помилки у формулюванні понять, які спотворюють їх зміст, не вміє самостійно побудувати систему вивчення певних тем, хаотично і невпевнено викладає матеріал. Студент неспроможний виконати стандартні завдання навіть після навідних питань викладача.

Таблиця відповідності шкал оцінювання навчальних досягнень здобувачів вищої освіти. Рейтингова оцінка з навчальної дисципліни	Оцінка за шкалою ECTS	Пояснення	Рекомендовані системою ECTS статистичні значення (у %)	Екзаменаційна оцінка за національною шкалою	Національна залікова оцінка
90-100	A	Відмінно (відмінне виконання лише з незначною кількістю помилок)	10	відмінно	зараховано
82-89	B	Дуже добре (вище середнього рівня з кількома помилками)	25	добре	
75-81	C	Добре (в цілому правильне виконання з певною кількістю суттєвих помилок)	30		
67-74	D	Задовільно (непогано, але зі значною кількістю недоліків)	25	задовільно	
60-66	E	Достатньо	10		

		(виконання задовольняє мінімальним критеріям)			
35-59	FX	Незадовільно (з можливістю повторного складання)		незадовільно	не зараховано
1-34	F	Незадовільно (з обов'язковим повторним курсом)			

2. ЗМІСТ СЕМІНАРСЬКИХ ЗАНЯТЬ ТА ЇХ НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

2.1. Загальні рекомендації щодо підготовки до семінарських занять

Головна мета семінарських занять – опанування студентами навчальної дисципліни, забезпечення глибокого і всебічного аналізу та колективного обговорення основних проблем курсу, навчання їх елементам творчого застосування отриманих знань на практиці.

Семінарське заняття є однією з найважливіших форм навчального заняття у вищому навчальному закладі, яке проводиться у формі дискусії навколо попередньо визначених тем, до котрих студенти готують тези виступів на підставі індивідуально виконаних завдань. Семінари проводяться з основних тем навчальної програми і є ефективною формою закріплення теоретичних знань, отриманих на лекціях і під час самостійної роботи з навчальною і науковою літературою.

Основними завданнями семінарських занять є:

- закріплення у студентів теоретичних знань;
- оволодіння ними науковим апаратом, навичками усного і письмового викладання навчального матеріалу;
- залучення їх до науки, наукових досліджень;
- прищеплення їм навичок творчого мислення, самостійного формулювання та висловлювання власних думок, а також захисту висунутих наукових положень та висновків;
- формування у них правового світогляду, здатності пов'язувати загальнотеоретичні положення з вимогами повсякденної практики державно-правового будівництва в країні.

Види проведення семінарських занять можуть бути різноманітними. Вони залежать від типу семінару, змісту і особливостей теми, складу студентів. Найбільш поширеними видами на семінарі є: розгорнута бесіда; виступи з рефератами, доповідями; диспут у формі діалогу; круглий стіл тощо.

Треба пам'ятати, що якість семінару перш за все залежить від підготовки студентів до нього, тому при підготовці до семінару кожен студент повинен уважно ознайомитися з планом, який відображає зміст чергової теми заняття; прочитати і продумати свої лекційні записи, які відносяться до теми семінару; вивчити чи законспектувати рекомендовану літературу; скористатися при потребі консультацією викладача; скласти розгорнутий план, тези чи конспект виступу з усіх питань теми заняття.

Студентам необхідно відвідувати кожне семінарське заняття. Пропуск семінару позбавляє студента можливості усвідомити, закріпити та отримати цілісне уявлення по тій чи іншій темі. Крім того, це створює значні труднощі при підготовці до підсумкового модульного контролю, іспиту.

Семінарські заняття доповнюють лекційний курс та забезпечують поглиблене вивчення більш складних і важливих тем курсу, розвивають

уміння самостійно вивчати, аналізувати умови соціалізації, формувати й обґрунтовувати висновки та узагальнення. Для підготовки до семінару студенту рекомендується тема, план, який розкриває її зміст, список літератури, який висвітлює зміст поставлених питань.

Підготовку семінарських занять необхідно починати зі знайомства з темою і планом, встановлення логічної послідовності питань, що розкриває зміст теми, методичними рекомендаціями, вивчення конспекту лекцій і матеріалів та посібників. Тільки після цього необхідно починати вивчення рекомендованої спеціальної літератури.

Алгоритм підготовки до семінарського заняття:

- проаналізуйте тему заняття, подумайте над його дидактичними цілями і основними проблемами, які винесені на обговорення;
- опрацюйте рекомендовану навчальну, наукову та методичну літературу, при цьому обов'язково конспектуйте і занотуйте прочитане, виписуйте те, що, на ваш погляд, сприятиме ефективному проведенню семінарського заняття;
- намагайтеся сформулювати свою думку з кожного питання і обґрунтуйте свої міркування;
- запишіть запитання, які виникли у вас під час підготовки до проведення семінарського заняття, зверніться за консультацією до викладача-методиста чи викладача кафедри педагогіки;
- складіть розгорнутий план-конспект проведення семінарського заняття, ретельно обдумуючи його етапи, структурні елементи, навчальні питання, що виносяться на розгляд, методи, прийоми та засоби навчання, за допомогою яких забезпечуватиметься навчально-пізнавальна діяльність студентів.

В ході вивчення дисципліни «Державна соціальна політика в соціальній сфері» необхідно користуватися рекомендованою навчальною літературою – підручниками, посібниками, хрестоматіями тощо.

Відповідь на семінарському занятті має бути змістовним викладом власних міркувань і не перевищувати 10 хв. Інші студенти уважно слухають відповідь і потім беруть участь в обговоренні питання, здійснюючи таким чином колективний пошук вірних рішень і узагальнень. Кожен промовець повинен показати не тільки знання фактичного матеріалу, а й уміння аналізувати його, логіку та аргументованість викладення думок.

2.2. СЕМІНАРСЬКІ ЗАНЯТТЯ

I модуль

СОЦІАЛЬНА ПОЛІТИКА В СИСТЕМІ ВНУТРІШНЬОЇ ПОЛІТИКИ ДЕРЖАВИ

Семінарське заняття №1

Сутність соціальної політики.

Мета: знати основні соціальні права людини; вміти розкривати сутність соціальної держави; знати і розуміти нормативно-правову базу стосовно соціальної роботи та соціального забезпечення; вміти використовувати базові знання про принципи державної соціальної політики та шляхи соціального забезпечення населення, виявити підходи до розуміння соціального захисту як складової соціальної політики; формувати здатність аналізувати суспільні процеси пов'язані з соціальним розвитком держави.

Питання та проблеми для обговорення:

1. Поняття державної політики та державної політики у сфері соціального захисту.
2. Поняття та значення системи соціального захисту населення як складової соціальної політики.
3. Функції та складові соціального захисту.

Завдання для аудиторної роботи:

1. Які існують підходи до визначення терміну «Державна політика»?
2. Які можна виділити основні риси державної політики?
3. Який нормативний документ визначає основні засади державної політики в Україні?
4. За якими напрямками здійснюється державна політика в Україні?
5. Визначте основні засади державної політики в соціальній сфері.
6. Що включає у себе поняття «державна соціальна політика»?
7. Дайте визначення державної політики соціального захисту.
8. Коли, у зв'язку з якими подіями з'явилося поняття «соціальний захист»?
9. Дайте визначення терміну «соціальний захист населення» відповідно до визначення МОП.
10. Яка стаття Конституції України гарантує право на соціальний захист? Розкрийте зміст цієї статті.
11. Яке значення соціальний захист має у широкому та вузькому значенні?
12. Як науковцями розглядалась система соціального захисту на початку становлення України як незалежної держави?
13. Дайте визначення соціального захисту.
14. Як взаємопов'язані соціальний захист і соціальна безпека?

15. Як взаємопов'язані соціальний захист і соціальне забезпечення? Дайте визначення соціального забезпечення.

16. Які функції соціального захисту населення?

17. Які, на думку вітчизняних науковців, існують складові соціального захисту?

18. До кого застосовується така форма соціального захисту як соціальне страхування?

19. Для кого застосовується така форма соціального захисту як соціальне забезпечення?

20. Для кого застосовується така форма соціального захисту як соціальна допомога? Чим вона відрізняється від соціального страхування?

21. Які характеристики властиві соціальній допомозі згідно з класифікацією МОП?

Завдання, матеріали для самостійної роботи:

1. Нормативно-правові аспекти визначення понять «соціальний захист» і «соціальне забезпечення». Проаналізуйте статтю Копетюка М. «Нормативно-правові аспекти визначення понять «соціальний захист» і «соціальне забезпечення» і визначте бачення соціального захисту в широкому та вузькому розумінні.

2. Генезис соціальної держави. Соціальна політика і соціальна справедливість [1, с. 37-38, 42-49]

Теми рефератів

1. Характеристика соціальної сфери та соціальної інфраструктури.
2. Розподіл і забезпечення соціальної справедливості.
3. Соціальне партнерство та його роль у вирішенні соціальних проблем.
4. Генезис соціальної держави.

Навчальні матеріали до теми «Сутність соціальної політики».

Соціальна політика – це один із головних напрямів внутрішньої політики держави, що має забезпечити відтворення тих соціальних ресурсів, із яких вона дістає собі підтримку, створює передумови для розширеного відтворення своєї діяльності та стабільності соціальної системи. Окрім держави, соціальну політику в громадянському суспільстві здійснюють й інші його інституції (церква, партії, асоціації, благодійні фонди тощо); вона реалізується як у масштабах країни загалом, так і на регіональному рівні місцевими органами самоврядування.

Метою соціальної політики держави є створення умов для розвитку та оптимального функціонування соціальних відносин, всебічного розкриття творчого соціального потенціалу людини, досягнення в суспільстві соціальної злагоди, стабільності, соціальної цілісності.

Складовою соціальної політики держави є соціальна політика у сфері соціального захисту.

Державна політика у сфері соціального захисту є одним із головних напрямів цілісної державної політики та важливим чинником забезпечення життєвих потреб населення. Ця категорія міцно закріпилась у науковому світі фахівців галузей суспільних наук та існує поряд із такими видами політики держави, як державна молодіжна політика, державна політика інформатизації, державна економічна політика тощо.

Законом України «**Про засади внутрішньої і зовнішньої політики**» визначає основні **засади державної політики у соціальній сфері**:

- забезпечення гарантованих Конституцією України прав і свобод громадян на основі впровадження європейських стандартів соціального захисту, підвищення якості соціальних послуг;
- забезпечення доступним житлом громадян, насамперед малозабезпечених, з обмеженими фізичними можливостями, молоді, працівників бюджетної сфери, формування потужного державного замовлення на будівництво соціального житла, відродження доступного іпотечного кредитування;
- надання громадянам упродовж усього життя соціальних гарантій на основі вдосконалення системи соціальних стандартів і пільг;
- удосконалення системи пенсійного забезпечення, створення умов для гідного життя людей похилого віку, стимулювання розвитку недержавної системи пенсійного страхування;
- забезпечення розміру соціальних виплат, які є основним джерелом доходів, на рівні, не нижчому за прожитковий мінімум, удосконалення системи підтримки соціально незахищених верств населення тощо.

Державна політика соціального захисту – це система різноманітних заходів та діяльність інституціолізованих і неінституціолізованих суб'єктів політики щодо забезпечення економічних, правових та соціальних гарантій різним верствам населення, які потребують допомоги з боку держави, з метою створення їм рівних із іншими громадянами можливостей реалізації інтересів і потреб на основі здійснення соціального обслуговування, підтримки та допомоги громадян.

Міжнародні документи, що визнають соціальні права людини:

Загальна декларація прав людини (1948 р.) – ст. 22;

Міжнародний пакт про економічні, соціальні та культурні права (1966 р.) – ст. 9;

Хартії основних прав трудящих (ЄС, 1989 р.) – ст. 10;

Європейська соціальна хартія (переглянута) (Рада Європи, 1996 р.).

У ст. 46 Конституції України закріплено право громадян на соціальний захист, що включає право на забезпечення їх у разі повної, часткової або тимчасової втрати працездатності, втрати годувальника, безробіття з незалежних від них обставин, а також у старості та в інших випадках, передбачених законом. Це право гарантується

загальнообов'язковим державним соціальним страхуванням за рахунок страхових внесків громадян, підприємств, установ і організацій, а також бюджетних та інших джерел соціального забезпечення; створенням мережі державних, комунальних, приватних закладів для догляду за непрацездатними громадянами.

Соціальний захист – це комплекс організаційно-правових та економічних заходів, спрямованих на захист добробуту кожного члена суспільства в конкретних економічних умовах, на створення умов для вільного розвитку кожної особистості, на забезпечення стабільності у суспільстві.

Структурно соціальний захист в Україні складається з таких частин.

А) Державний соціальний захист.

I. Загальна система соціального захисту:

- 1) загальнообов'язкове державне соціальне страхування;
- 2) державна соціальна допомога.

II. Спеціальний соціальний захист.

III. Додатковий соціальний захист.

Б. Недержавне соціальне забезпечення:

- 1) недержавне пенсійне забезпечення.
- 2) недержавні соціальні послуги.

Видами соціального захисту є певні матеріальні блага, які надаються особі. Незалежно від того, у якій організаційно-правовій формі здійснюється соціальний захист, він поділяється на такі **види**:

- грошові виплати;
- натуральна допомога;
- пільги;
- субсидії;
- медична допомога;
- лікарські засоби та інші вироби медичного призначення,
- технічні засоби реабілітації,
- технічні засоби пересування,
- соціальне обслуговування.

Список рекомендованої літератури:

1. Історія та теорія соціальної політики України: Навч. посібн. / А.О. Ярошенко, Т. В. Семигіна, Н.В. Сухицька. За ред. А.О. Ярошенко. Київ : НПУ імені М.П. Драгоманова, 2018. 289 с.

2. Лопушняк Г. С. Державна соціальна політика як передумова економічного розвитку України. Львів : ЛРІДУ НАДУ, 2011. 372 с. Електронний ресурс. Режим доступу: <https://kneu.edu.ua> › get_file ›. С. 8-21, 71-91.

3. Копетюк М. Нормативно-правові аспекти визначення понять «соціальний захист» і «соціальне забезпечення». Історико-правовий часопис. 2019. № 1. С. 66-69. Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ipch_2019_1_15.

4. Соціальна і гуманітарна політика : підручник / [авт. кол. : В. П. Трощинський, В. А. Скуратівський, М. В. Кравченко та ін.] ; за заг. ред. Ю. В. Ковбасюка, В. П. Трощинського. Київ : НАДУ, 2016. 792 с.

5. Соціальна політика : навч. просіб. / Л.Д. Климанська, В.Є. Савка, Н.М. Хома [та ін.] ; за заг. ред. В.М. Пічі та Я. Б. Турчин. Львів : «Новий світ-2000», 2022. 232 с.

6. Чанишева Г. І. Щодо поняття та цілей соціальної політики. Правове життя сучасної України : у 3 т. : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 15 трав. 2020 р.) / відп. ред. М. Р. Аракелян. Одеса : Гельветика, 2020. Т. 2. С. 153-156.

Семінарське заняття № 2

Сутність соціальної політики в Україні.

Мета: знати умови реалізації соціальної політики, нормативно-правову базу соціальної роботи та соціального забезпечення; вміти визначати об'єкт, суб'єкт, фокус соціальної політики, використовувати базові знання про принципи державної соціальної політики та шляхи соціального забезпечення населення.

Питання та проблеми для обговорення:

1. Умови реалізації соціальної політики.
2. Принципи та основні напрямки соціальної політики.
3. Суб'єкти соціальної політики:
  - а) людина;
  - б) держава;
  - в) політичні партії;
  - г) громадські організації.
4. Об'єкти соціальної політики. Фокус соціальної політики.

Завдання для аудиторної роботи:

1. Які суб'єктивні умови реалізації соціальної політики?
2. З якою метою проводиться соціальний моніторинг соціальної політики?
3. Визначте важливі умови ефективної реалізації соціальної політики.
4. Які причини несприятливих тенденцій й труднощів у соціальній сфері?
5. Визначте основні принципи соціальної політики в Україні.
6. Охарактеризуйте основні напрямки соціальної політики в Україні.
7. Перерахуйте найважливіші суб'єкти соціальної політики.
8. Чому людина тривалий час була об'єктом соціальної політики?
9. Що означає для соціальної політики розглядати людину як суб'єкт соціальної політики?
10. Покажіть роль людського фактору у стабілізації та гармонізації соціального розвитку.
11. Які можливі наслідки реалізації на практиці незатребуваного потенціалу особистості?
12. Чому тривалий час діяльність держави як суб'єкта соціальної політики була малоефективною?
13. Яка загальна тенденція щодо ролі держави щодо впливу на різні сфери соціального буття?
14. Яка роль держави у перехідні періоди?
15. Що є найістотнішим у діяльності держави як суб'єкта соціальної політики?

16. У чому полягає регулятивна діяльність держави?
17. У чому полягає завдання держави як суб'єкта соціальної політики у контексті розвитку демократичних процесів в суспільстві?
18. У чому небезпека абсолютизації ролі держави в системі організації соціальних зв'язків?
19. Чим визначається соціально-політичне значення діяльності політичних партій?
20. Що може бути наслідком оптимізації діяльності політичних партій як суб'єктів соціальної політики?
21. У чому особливості діяльності громадських організацій як суб'єктів соціальної політики?
22. Які можливості та основні напрямки діяльності профспілок як суб'єктів соціальної політики?
23. Що виступає об'єктом соціальної політики?
24. Які проблеми вирішує соціальна політика?
25. Які можливості впливу соціальної політики на розв'язання проблемних ситуацій?
26. Що таке фокус соціальної політики? Хто може знаходитись у фокусі соціальної політики?

Завдання, матеріали для самостійної роботи:

1. 1 Наведіть конкретні історичні приклади, які підтверджують феноменальну сутність і значимість соціальної політики (не менше 5).
2. Заповніть таблицю:

Суб'єкти соціальної політики	Основні напрями й зміст їх діяльності

3. Оберіть будь-який принцип соціальної політики, підтвердіть прикладами, що його дотримання є об'єктивною потребою. Обґрунтуйте його зв'язок з іншими принципами.

Теми для рефератів:

1. Людина як суб'єкт державної політики.
2. Роль держави в реалізації соціальної політики.
3. Держава як суб'єкт соціальної політики.
4. Зв'язок соціальної політики з економічною політикою.
5. Головні суб'єкти соціальної політики в Україні.
6. Роль потреб у формуванні соціальної політики.

Навчальні матеріали до теми «Сутність соціальної політики в Україні»

До об'єктивних умов реалізації соціальної політики належать:

- трансформація суспільних відносин і насамперед формування соціально-ринкової економіки, повноцінного інституту власності (зокрема, приватної);

- утвердження процесів соціально-трудової мобільності, політичної структурованості суспільства, нової системи духовних, ціннісних орієнтацій.

Соціальна політика є важливою умовою формування в суспільстві соціальних відносин, нової якості соціального буття.

До суб'єктивних умов реалізації соціальної політики належать:

- використання в соціальній політиці адекватних принципів, способів і форм цілеспрямованої управлінської, регулятивної діяльності з освоєння й творення соціального буття, які відповідали б вимогам об'єктивних законів суспільного соціального розвитку;

- сприяння засобами регулятивної політики своєчасному розв'язанню суперечностей у соціальній сфері;

- утвердження динамізму в механізмі власне управлінської регулятивної діяльності, спрямованої на розвиток соціального буття, соціальної сфери;

- викорінювання форм і методів командно-адміністративного, директивного управління;

- децентралізація соціальної політики;

- розв'язання суперечностей між новими (значною мірою соціально-ринковими) відносинами й проявами директивного управління, пасивного характеру соціальної політики.

Принципи реалізації соціальної політики:

1. Принцип єдності об'єктивного і суб'єктивного в реалізації соціальної політики.

2. Принцип взаємозв'язку об'єктивної соціальної саморегуляції та цілеспрямованості.

3. Принцип легалізації соціальної захищеності особистості.

4. Принцип цільового фінансування, прогнозування та програмно-інформаційного забезпечення соціальних програм і заходів.

5. Принцип профілактики соціальних ризиків.

6. Принцип адекватності, диференційованості та стійкості соціальних гарантій.

7. Принцип комплексності соціальної політики.

8. Принцип активності соціальної політики.

9. Принцип пріоритету соціальних інтересів людини, особистості.

11. Принцип єдності централізованих і децентралізованих засад.

Основними напрямками і пріоритетами соціальної політики держави на сучасному етапі суспільного розвитку є:

- розширення, поглиблення суспільного поля для реалізації творчого соціального потенціалу людини;

- досягнення соціальної злагоди в процесі суспільного розвитку;

- утвердження в суспільстві соціальної справедливості;
- формування в суспільстві нової соціальної культури;
- створення умов для самовідтворення населення;
- формування і розвиток соціально-ринкової економіки;
- розвиток соціально-класових відносин;
- регулювання розвитку соціально-етнічних, етнонаціональних відносин;
- регулювання сімейно-шлюбних відносин;
- регулювання процесів соціально-територіального розвитку;
- створення умов для заохочення продуктивної трудової діяльності;
- створення умов для забезпечення достатнього життєвого рівня кожної людини, її сім'ї;
- розробка та створення гнучкої, динамічної системи оплати праці;
- формування динамічної, гнучкої системи соціального захисту;
- розробка і впровадження у практику цілісної концепції, нової моделі розвитку соціального страхування;
- реформування системи пенсійного забезпечення;
- регулювання ринку праці, здійснення політики зайнятості;
- глибока структурна реформа державної житлової політики.

Організаційна структура сучасної соціальної політики включає наступні складові компоненти:

- 1) сферу праці та заробітної плати;
- 2) соціальний захист населення;
- 3) соціальне забезпечення;
- 4) соціальну роботу.

До суб'єктів соціальної політики належать

- людина,
- держава,
- суспільство,
- соціальні спільноти та інститути,
- політичні партії, громадські організації,
- асоціації громадян,
- колективи,
- фонди,
- принципово нові для українського суспільства суб'єкти, зокрема соціального захисту (підприємці, роботодавці),
- суб'єкти, що здійснюють діяльність у різноманітних формах як у межах інституціональних структур, так і на громадських самодіяльних засадах.

Об'єктом соціальної політики є все населення країни, в якому, виходячи із специфічних потреб, можна виділити такі соціальні групи:

- немовлята і їхні матері,
- діти та сім'ї,

- молодь,
- працюючі та безробітні,
- пенсіонери,
- люди похилого віку,
- тяжкохворі та інваліди,
- люди, що постраждали внаслідок війн, катастроф, стихійних лих,
- біженці та мігранти,
- представники національних меншин,
- особи, які звільнилися з місць позбавлення волі.

Проблеми, що їх вирішує соціальна політика:

- безробіття,
- економічна залежність,
- бідність, безпритульність,
- дискримінація,
- немічність та недієздатність,
- підтримка мінімальної норми харчування,
- зменшення нерівності / невідгідних умов,
- забезпечення соціальної солідарності
- тощо.

Фокус політики – це люди, або соціальні одиниці, на яких політика впливає безпосередньо.

Фокусом соціальної політики можуть бути:

- індивіди (коли допомога надається в разі особистого звернення, внаслідок індивідуальних проблем та після перевірки потреб);
- домогосподарства та сім'ї (допомога малозабезпеченим сім'ям, житлові субсидії, допомога сім'ям з дітьми);
- територіальні громади (заходи, спрямовані на населення територій пріоритетного розвитку, територій, що постраждали внаслідок катастроф, стихійних лих, територій проживання національних меншин);
- соціальні групи (соціальні прошарки, блоки) (виплати по інвалідності, безробіттю, заходи, спрямовані на біженців, національні меншини, жінок, дітей-сиріт, людей похилого віку тощо);
- суспільство в цілому (коли політичні рішення мають на меті принести користь усьому суспільству чи нації: розвиток національної системи охорони здоров'я, податкова політика, антиінфляційні заходи, антимонопольна політика).

Список рекомендованої літератури:

1. Історія та теорія соціальної політики України: Навч. посібн. / А.О. Ярошенко, Т. В. Семигіна, Н.В. Сушицька. За ред. А.О. Ярошенко. Київ : НПУ імені М.П. Драгоманова, 2018. 289 с.
2. Лопушняк Г. С. Державна соціальна політика як передумова економічного розвитку України. Львів : ЛРІДУ НАДУ, 2011. 372 с.

Електронний ресурс. Режим доступу: <https://kneu.edu.ua> > get_file >. – С. 8-21, 71-91.

3. Соціальна і гуманітарна політика : підручник / [авт. кол. : В. П. Трощинський, В. А. Скуратівський, М. В. Кравченко та ін.] ; за заг. ред. Ю. В. Ковбасюка, В. П. Трощинського. Київ : НАДУ, 2016. 792 с.

4. Соціальна політика : навч. просіб. / Л.Д. Климанська, В.Є. Савка, Н.М. Хома [та ін.] ; за заг. ред. В.М. Пічі та Я. Б. Турчин. Львів : «Новий світ-2000», 2022. 232 с.

Семінарське заняття 3

Моделі соціальної політики в сучасному світі та Україна.

Мета: знати базові принципи здійснення соціальної політики у державах з командно-адміністративною та ринковою економіками; знання і розуміння нормативно-правової бази стосовно соціальної роботи та соціального забезпечення; вміти використовувати базові знання про принципи державної соціальної політики та шляхи соціального забезпечення населення.

Питання та проблеми для обговорення:

1. Особливості соціальної політики у державах з командно-адміністративною та ринковою економіками.
2. Основні моделі соціальної політики в державах з ринковою економікою.
3. Соціальні стратегії економічних реформ в Україні.
4. Соціальні наслідки та причини загострення соціальних проблем в Україні внаслідок реформ.
5. Стратегії, цілі й пріоритети в соціальній політиці України в ринковій економіці.

Завдання для аудиторної роботи:

1. Які методологічні засади побудови соціальної політики у командно-адміністративній та ринковій системах?
2. До розв'язання яких задач зводилась соціальна політика держави у командно-адміністративній та ринковій системах?
3. Які методологічні засади соціальної політики в ринкових умовах?
4. Які основні напрямки соціальної політики в ринкових умовах?
5. Які існують моделі соціальної політики в ринкових умовах?
6. Які складові ліберальної моделі соціальної політики?
7. Які складові корпоративної моделі соціальної політики?
8. Які складові суспільної моделі соціальної політики?
9. Розкрийте головні соціальні стратегії економічних реформ в Україні.
10. Які можуть бути соціальні наслідки та причини загострення соціальних проблем в Україні внаслідок реформ?
11. Які основні пріоритетні напрямки соціальної політики у ринковій економіці на сучасному етапі?
12. Які Стратегічні цілі соціальної політики на державному рівні?
13. З яких складових, на думку дослідників, має складатись соціальна політика в сучасній Україні
14. Яка причина деградації соціальної сфери в сучасній Україні?
15. У чому проявляються подвійні стандарти соціально-економічного життя населення в Україні?
16. Чому лише економічне зростання не є гарантом вирішення соціальних проблем?

17. Чому у державі соціального типу економічна політика мають розглядатися виключно як складова соціальної політики?

18. Чому соціальна політика не може у сучасних умовах обмежуватись соціальним захистом або соціальним забезпеченням?

19. Чому є хибною думка щодо концентрації зусиль соціальної політики переважно на двох полюсах вікової піраміди населення країни?

20. Які основні складові соціальної політики виділяють сучасні науковці?

21. Чи зменшується роль держави у розробленні і здійсненні соціальної політики в умовах глобалізації?

22. За яким критерієм, на думку науковців, слід оцінювати соціальність бюджету України?

23. Чому необхідно регулювати соціальну політику прогресивними податками та перерозподілом доходів?

Завдання для самостійної роботи:

1. Основні моделі соціальної політики в державах з ринковою економікою [1, 2, 4, 5].

2. Міфи та проблеми реформування моделі соціальної політики в Україні [3].

Теми для рефератів:

1. Соціальна політика в командно-адміністративній системі господарювання.

2. Характеристика моделей соціальної політики в державах з ринковою економікою.

3. Система соціального захисту скандинавських країн.

4. Проблема вибору моделі соціальної політики в сучасній Україні.

Навчальні матеріали до теми «Моделі соціальної політики в сучасному світі та Україна».

Проголосивши звільнення праці, радянський комунізм спричинив закріпачення праці – такий висновок можна зробити, оцінюючи більш як 70-річний період перебування України у складі СРСР.

Ліквідація приватної власності означала запровадження монопольної власності держави, монопольного державного роботодавця, утвердження монопольної ініціативи єдиного чиновницького центру, повну залежність усіх трудящих від касти партійних функціонерів. У цьому сутність соціалізму і його командно-адміністративної тоталітарної системи, де замість політики гармонійного розвитку всіх членів суспільства і суспільних інститутів запроваджено державне поневолення робітників, селян, інтелігенції.

У підсумку конфлікт праці й капіталу трансформувався в конфлікт праці й держави. В основу своєї соціальної політики держава поставила

«побудову безкласового суспільства», «ліквідацію розбіжностей між містом і селом, розумовою і фізичною працею» і т. ін. На практиці це обернулося створенням трудових армій і архіпелагу Гулаг (за свідченням українського історика, професора Міжнародного інституту лінгвістики і права Раїси Іванченко, до 1920 р. в Україні було запроваджено 17 концтаборів, кількість яких до 1937 р. значно зросла).

В останні 25-30 років (60-80-ті роки ХХ ст.) радянської влади агресивно-ворожий тип відносин держави до людини частково пом'якшав. Справа в тому, що після Великої Вітчизняної війни з її величезними людськими жертвами очевидною стала необхідність зміни спрямованості соціальної політики держави. Соціальна політика СРСР переорієнтувалася на підтримку стабільного, досить однорідного і невисокого рівня життя населення, що досягалося твердим регулюванням заробітної плати, фіксуванням цін на основні товари споживання, регламентацією механізмів попиту та пропозиції, державної (бюджетної) систем соціального забезпечення, охорони здоров'я, освіти.

Фактично соціальна політика держави зводилася до розв'язання двох задач:

- 1) визначення пропорцій економічного розвитку;
- 2) формування суспільних фондів споживання.

Соціальна й економічна функції держави і підприємств збігалися. Це значною мірою пояснює істотну диференціацію в доходах і соціальному обслуговуванні працюючих підприємств («престижних» – оборонних і «непрестижних» – цивільних) галузей народного господарства.

При такій нав'язаній ролі, надмірній опіці людини, звуженому розумінні соціальної політики держава не могла повнокровно розвиватися: були відсутні механізми саморозвитку й конкуренції, системи професійної солідарності та соціального страхування, до мінімуму була зведена відповідальність самої людини за власне забезпечення й економічний самозахист. Ці обставини, а також цілий ряд інших чинників привели до розвалу Радянського Союзу, його командно-адміністративної тоталітарної системи й утворення цілого ряду незалежних держав, у тому числі України, яка проголосила курс на побудову соціально орієнтованої ринкової економіки.

В умовах цивілізованої розвинутої ринкової економіки існують два напрямки соціальної політики держави:

- соціальне вирівнювання через розподіл доходів;
- забезпечення соціальних гарантій за нормальних умов життя.

Соціальна політика в умовах ринкової системи проводиться державними структурами, громадськими організаціями, органами місцевого самоврядування, а також виробничими колективами за допомогою системи заходів, спрямованих на досягнення соціальних цілей і результатів: підвищення суспільного добробуту, поліпшення якості життя

народу і забезпечення соціально-політичної стабільності, соціального партнерства в суспільстві.

За післявоєнні роки у розвинутих країнах світу з ринковою економікою склалися різні моделі соціальних держав і, відповідно, різні механізми реалізації соціальної політики. Серед них можна виділити три основні моделі: **ліберальну, корпоративну і суспільну**.

В основі **ліберальної** моделі соціальної держави лежить індивідуальний принцип, що припускає особисту відповідальність кожного члена суспільства за свою долю і долю своєї родини. У даному випадку роль державних структур у безпосередній реалізації соціальної політики мінімізована. Її основними суб'єктами є особистість і різні недержавні організації – соціально-страхові фонди й асоціації. Фінансову основу соціальних програм складають у першу чергу приватні заощадження і приватне страхування.

Друга модель соціальної держави – **корпоративна**. В її основі лежить корпоративний принцип, який допускає, що максимум відповідальності за долю своїх працівників несе корпорація (підприємство, установа). Фінансовою основою даної моделі соціальної держави є в першу чергу страхові внески корпорацій.

І остання модель соціальної держави – **суспільна**, в основі якої лежить принцип солідарності. Він означає відповідальність усього суспільства за долю своїх членів. Це перерозподільча модель соціальної політики, при якій багатий платить за бідного, здоровий — за хворого, молодий — за старого. Основним суспільним інститутом, що здійснює такий перерозподіл, є держава. Саме вона в даному випадку бере на себе велику частину відповідальності за соціальне благополуччя своїх громадян. Фінансовими механізмами перерозподілу служать державний бюджет і державні соціально-страхові фонди, кошти яких йдуть на забезпечення широкого спектру державних соціальних гарантій (для населення – головним чином у безкоштовній (безоплатній) формі).

На самому початковому етапі економічних реформ у 1991-1992 рр. перед українським урядом стояла проблема вибору стратегії включення соціальної політики в загальну стратегію економічних перетворень.

Врешті-решт був зроблений вибір на користь того, щоб не розглядати соціальну сферу суспільства як пріоритетну, а соціальну політику – як самостійний та істотний напрямок діяльності держави. Як критерій ефективності нової системи були обрані лише економічні показники. Розвиток же соціальної сфери або її окремих показників навіть не називалися як явні цілі реформ. В остаточному підсумку вже через кілька років стало ясно, що саме соціальні наслідки ринкових реформ виявилися головним гальмом подальших економічних і політичних перетворень у суспільстві. Соціальний захист людей праці та всього населення різко знизився.

Для подолання соціальної кризи необхідна розробка єдиної і цілісної стратегії соціальної політики. Стратегією соціальної політики є корінне

вирішення системи соціальних проблем на конкретному історичному етапі розвитку суспільства. Стратегічні цілі соціальної політики визначаються комплексом умов ринкової економіки, станом соціально-трудової сфери, обсягом фінансових ресурсів, змінами функцій держави.

Основні пріоритетні напрямки соціальної політики у ринковій економіці на сучасному етапі:

- по-перше, зробити соціальну політику відповідною стану економіки;
- по-друге, сприяти виходу з кризи;
- по-третє, забезпечувати задоволення мінімально необхідних стандартів життєвого рівня населення.

Весь комплекс заходів соціальної політики спрямовуватиметься на:

- збереження та відтворення трудового потенціалу продукуючої праці;
- запобігання масовому безробіттю;
- запобігання прогресуючому розпаду соціальної сфери (охорони здоров'я, освіти, культури, інших галузей сфери соціальної інфраструктури).

Стратегічними цілями соціальної політики на державному рівні має бути:

- інтеграція суспільства навколо національної ідеї, відтворення соціальних цінностей, соціальне партнерство, розвиток демократичних інститутів самоврядування у суспільстві, формування державної стратегії для зупинення тенденції моральної та духовної деградації суспільства;
- досягнення відчутного поліпшення матеріального добробуту й умов життя людей;
- забезпечення повної продуктивної зайнятості населення, підвищення якості й конкурентоспроможності робочої сили;
- гарантування конституційних прав громадян на працю, соціальний захист населення, освіту, охорону здоров'я, культуру, житло;
- переорієнтація соціальної політики на сім'ю, забезпечення прав і соціальних гарантій, що надаються сім'ї;
- забезпечення соціальної підтримки соціально найвразливіших верств населення;
- вплив на демографічну ситуацію в напрямі підвищення народжуваності та зниження смертності населення, особливо дитячої, підвищення тривалості життя;
- значне поліпшення соціальної інфраструктури.

Рекомендована література:

1. Бутник О. Аналіз моделей соціальної політики в країнах з розвинутими ринковими відносинами: досвід для України. Режим доступу: http://www.dy.nayka.com.ua/pdf/5_2018/33.pdf

2. Історія та теорія соціальної політики України: Навч. посібн. / А.О. Ярошенко, Т. В. Семигіна, Н.В. Сухицька. За ред. А.О. Ярошенко. Київ : НПУ імені М.П. Драгоманова, 2018. 289 с.
3. Колот А. Міфи соціальної політики, або З чого слід розпочати формування нової моделі. Електронний ресурс. Режим доступу: <http://surl.li/gvhrt>.
4. Сковронський Д.М. Сучасні моделі соціальної політики. Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Серія: Юридичні науки : збірник наукових праць. 2016. № 850. С. 264-271.
5. Соціальна і гуманітарна політика : підручник / [авт. кол. : В. П. Трощинський, В. А. Скуратівський, М. В. Кравченко та ін.] ; за заг. ред. Ю. В. Ковбасюка, В. П. Трощинського. Київ : НАДУ, 2016. 792 с.
6. Соціальна політика : навч. посіб. / Л.Д. Климанська, В.Є. Савка, Н.М. Хома [та ін.] ; за заг. ред. В.М. Пічі та Я. Б. Турчин. Львів : «Новий світ-2000», 2022. 232 с.
7. Тарасенко Д. Л. Соціальна політика ЄС: корисний досвід для України [Електронний ресурс] Науковий погляд: економіка та управління. 2018. № 1. С. 131-135.

Семінарське заняття 4.

Становлення та еволюція соціальної політики в Україні

Мета: передумови формування соціальної політики в Україні, особливості та проблеми розвитку соціальної політики в Україні на сучасному етапі; вміння використовувати базові знання про принципи державної соціальної політики та шляхи соціального забезпечення населення.

Питання та проблеми для обговорення

1. Передумови формування нових підходів до соціальної політики в Україні у кінці ХХ – на поч. ХХІ століття.
2. «Пастки» соціальної політики початку ХХІ ст.
3. Особливості та проблеми розвитку соціальної політики в Україні на сучасному етапі.
4. Основні шляхи побудови ринкової моделі соціального захисту в Україні.

Завдання для аудиторної роботи:

1. Чому у 90-і роки ХХ ст. і на початку ХХІ ст. не вдавалось подолати соціальні проблеми?
2. Які соціальні проблеми на сучасному етапі негативно впливають на соціальне самопочуття населення.
3. Що зумовило недоступність значної кількості соціальних послуг і гарантій для малозабезпечених громадян?
4. Що свідчило про формування в Україні не соціально-орієнтованої моделі ринкової економіки, а так званого «олігархічного капіталізму»?
5. Як боротьба за політичну владу впливала на соціальну сферу в Україні?
6. Що свідчить про негативний вплив соціального стану українського суспільства на національну безпеку країни?
7. Що необхідно для забезпечення соціальної безпеки в країні і чому соціальні аспекти соціальної безпеки виходять на перший план?
8. У чому проявлялись, на думку західних експертів, поєднання суперечливих компонентів соціально-економічного розвитку незалежної України?
9. Чим відрізнявся розвиток України від розвитку інших постсоціалістичних країн Центральної та Східної Європи?
10. Яка причина суперечностей між задекларованими соціальними нормами та реальними можливостями їх реалізації?
11. Які процеси розвитку України за роки незалежності називають «пастками» соціальної політики?
12. Які зміни необхідно здійснити у законодавчій сфері з метою приведення соціальних зобов'язань держави у відповідність із економічними можливостями?
13. Як вплинуло на соціальний розвиток механічне збільшення ресурсного забезпечення соціальної сфери?

14. Чому приватизація не сприяла покращенню соціального захисту працівників приватизованих підприємств? Як це вплинуло на соціальну сферу села?
15. Як трансформація економічних відносин в країні змінила соціальну структуру суспільства?
16. Що негативно впливає на ефективність системи соціального захисту?
17. Що свідчить, що на соціальну сферу не поширились ще ринкові реформи?
18. Які особливості вітчизняної соціальної політики склались на початку XXI ст.?
19. Якою є головна соціальна проблема в Україні на сучасному етапі? Які шляхи її розв'язання?
20. Наведіть приклади нового розподілу відповідальності між державою, суспільством і громадянами у зарубіжних країнах.
21. Які труднощі із запровадженням ліберальної та соціал-демократичної моделі розвитку?
22. Чому патерналістська політика не сприяє вирішенню соціальних питань?
23. Що має стати основним змістом сучасної моделі соціальної політики?
24. За яких умов можливе успішне проведення реформ в соціальній сфері?
25. Якою має стати сучасна суспільна модель?

Завдання для самостійної роботи

Всі питання семінарського заняття винесені на самостійне вивчення.

Теми для рефератів:

1. Основні тенденції розвитку соціальної політики в Україні.
2. Еволюція системи соціального захисту в роки незалежності.
3. Європейський досвід соціальної політики для України.

Навчальні матеріали до теми «Становлення та еволюція соціальної політики в Україні»

Протягом 1990-х років соціальна політика не була пріоритетом діяльності органів державної влади в Україні. Починаючи з 2004 р. перешкодою вистояла електоральна конкуренція між владою й опозицією, котра була приводом для прийняття популістських рішень, що унеможливлювали збалансування соціальних пільг та впровадження механізмів адресної соціальної допомоги. . Із 2004-2005 рр. посилюється увага до соціальних проблем як в офіційних державних документах, практичних діях державної влади, так і в програмних документах і публічній активності всіх політичних сил.

Упродовж двох десятиліть незалежності України пріоритетом була трансформація економічних інститутів, а механізму підвищення рівня та якості життя громадян не приділялася належна увага. Фактична вторинність соціальної сфери, на противагу економічній, призвела до гострого протистояння економічних і соціальних процесів. Як результат, знизилися соціальні гарантії, рівень життя населення, зросла бідність, зруйнована соціальна інфраструктура, неконтрольовано зросла плата за окремі соціальні послуги, зокрема в медицині та освіті (їх безоплатність гарантована ст. 141 Конституції України). Це зумовило недоступність значної кількості цих послуг для малозабезпечених громадян.

Тривалість невирішення соціальних проблем – один з основних причин виникнення низки загроз у різних сегментах національної безпеки.

За роки незалежності не сформували необхідних ефективних економічних і соціальних механізмів соціального захисту.

«Пастки» соціальної політики:

- відсутня національна модель реалізації соціальної політики;
- глибоке соціальне розшарування та висока поляризація доходів;
- недієздатність трансферної політики держави;
- неінституціалізований ринок праці та відсутність його структурної модернізації;
- втрата цінностей знань і праці;
- значне погіршення демографічних характеристик населення;
- погіршення умов життя та здоров'я громадян.

Держава перевантажена широкою мережею бюджетних установ. Окремі заходи в соціальній сфері не спроможні кардинально змінити негативні тенденції в соціальній сфері. Головною проблемою в Україні є забезпечення соціальної справедливості.

Складність соціальної ситуації потребує:

- проведення масштабних соціальних перетворень для підвищення трудової активності;
- розвитку підприємництва та ділової ініціативи працездатних громадян;
- підвищення соціальної захищеності соціально уразливих груп населення;
- створити однакові стартові умови для всіх громадян незалежно від місця проживання й рівня доходів у реалізації права на охорону здоров'я та отримання освіти.

Соціальна політика України залишається патерналістською, держава по суті стримує розвиток людського потенціалу.

Основним змістом сучасної соціальної політики має стати уявлення проте, що підвищення якості життя, як і ослаблення соціальної диференціації, не можна досягти виключно економічними засобами, позаяк вони містять суттєву соціокультурну складову. Людські ресурси в моделі мають розглядатися як базові ресурси людського розвитку.

Україна має перейти від практики «латання дірок» у соціальній сфері або прийняття «пожежних» рішень для запобігання соціальних конфліктів до продуманої, комплексної та тривалої соціальної стратегії розвитку суспільства. Україна має впроваджувати принцип субсидіарності, який дозволяє правильно розподіляти повноваження та фінансові ресурси, уникати зайвої ієрархічності й паралелізму в прийнятті рішень.

Особливу увагу у конструюванні соціальної політики важливо приділити створення умов для встановлення сталого і конструктивного консенсусу між суспільством, бізнесом, державою і громадянином для визначення ефективної моделі розвитку соціальної держави к умовах глобалізації.

Вітчизняна модель соціальної політики має орієнтуватися на такі пріоритети:

- державою забезпечуються лише основні потреби людини при одночасній активізації відповідальності особи за власний добробут;
- піднесення значущості знань, створення системи доступної неперервної освіти, тісно поєднаної з виробничою практикою;
- консолідація влади, бізнесу та громадськості у вирішенні соціально значущих питань;
- активна позиція держави в інвестуванні у людський капітал, підвищення якості людського потенціалу;
- стимулювання розвитку корпоративної відповідальності, підвищення соціальної відповідальності бізнесу;
- соціальний діалог роботодавців і працівників, розвиток системи соціального партнерства;
- громадянин позиціонується і як споживач, і як виробник, надавач соціальних благ;
- впровадження у соціальну сферу європейських принципів ефективного урядування через взаємодопомогу, соціальну координацію, використання інформаційно-комунікаційних технологій для залучення максимальної кількості соціальних авторів до процесу вироблення та реалізації політико-управлінських рішень у соціальній сфері;
- екологічне стимулювання (як бізнесу, так і громадян);
- критерієм ефективності господарювання має стати максимізація інтегрального еколого-економічного ефекту.

Навчальні матеріали до теми

1. Історія та теорія соціальної політики України: Навч. посібн. / А.О. Ярошенко, Т. В. Семигіна, Н.В. Сушицька. За ред. А.О. Ярошенко. Київ : НПУ імені М.П. Драгоманова, 2018. 289 с.

2. Коротич Б. Реалізація державної соціальної політики України в умовах реформування публічної влади. Актуальні проблеми державного управління. 2016. № 2. С. 17-22.

3. Соціальна політика : навч. просіб. / Л.Д. Климанська, В.Є. Савка, Н.М. Хома [та ін.] ; за заг. Ред. В.М. Пічі та Я. Б. Турчин. Львів : «Новий світ-2000», 2022. 232 с. С. 42-51.

4. Чорна Л. О. Соціальна політика України: особливості та напрями розвитку [Електронний ресурс]. Агросвіт. 2018. № 18. С. 16-20.

Семінарське заняття № 5

Соціальні проблеми.

Мета: знати сутність і характеристики соціальної проблеми, особливості діагностування та конструювання соціальних проблем; знання і розуміння нормативно-правової бази стосовно соціальної роботи та соціального забезпечення; вміти здатність аналізувати суспільні процеси пов'язані з соціальним розвитком держави.

Питання та проблеми для обговорення

1. Природа соціальної потреби. Характеристика соціальної проблеми.
2. Діагностування соціальних проблем.
3. Конструювання та життєвий цикл соціальної проблеми.
4. Соціальні проблеми молоді на сучасному етапі.

Завдання для аудиторної роботи:

1. Що таке соціальна проблема? Які критерії соціальності проблеми?
2. Покажіть на прикладі будь-якої потреби як вона може перетворитися на соціальну проблему?
3. У сфері соціальної політики існують декілька міфів. *Міф N 1.* Соціальна політика – це завжди реакція на соціальні проблеми. *Міф № 2.* Соціальні проблеми існують навколо нас. І ми завжди точно можемо сформулювати, в чому полягає проблема. Спробуйте або підтвердити або спростувати ці міфи.
4. Що перетворює ситуацію або факт на проблему?
5. З якими соціальними проблемами має справу соціальна політика?
6. Яке значення для соціальної політики мають аналіз та оцінка потреб населення?
7. Які категорії потреб включає класифікація потреб Дж. Бредшоу?
8. Спробуйте, користуючись наведеними класифікаціями, визначити потреби дітей (осіб із розумовою відсталістю; біженців; осіб, що постраждали внаслідок стихійного лиха) та відповідні заходи соціальної політики.
9. Зрозуміло, що уряди мають реагувати на потреби громадян, але перед розробниками соціальної політики постає багато запитань. Д. Стоун у своїй книзі «Парадокс політики» сформулювала їх таким чином:
Вітчизняна модель соціальної політики має орієнтуватися на такі пріоритети:
  - державою забезпечуються лише основні потреби людини при одночасній активізації відповідальності особи за власний добробут,
  - піднесення значущості знань, створення системи доступної неперервної освіти, тісно поєднаної з виробничою практикою;
  - консолідація влади, бізнесу та громадськості у вирішенні соціально значущих питань ;
  - активна позиція держави в інвестуванні у людський капітал,

підвищення якості людського потенціалу;

- стимулювання розвитку корпоративної відповідальності, підвищення соціальної відповідальності бізнесу,
- соціальний діалог роботодавців і працівників, розвиток системи соціального партнерства ;
- громадянин позиціонується і як споживач, і як виробник, надавач соціальних благ;
- впровадження у соціальну сферу європейських принципів ефективного урядування через взаємодопомогу, соціальну координацію, використання інформаційно-комунікаційних технологій для залучення максимальної кількості соціальних авторів до процесу вироблення та реалізації політико-управлінських рішень у соціальній сфері;
- екологічне стимулювання (як бізнесу, так і громадян);
- критерієм ефективності господарювання має стати максимізація інтегрального еколого-економічного ефекту.

Як би Ви відповідали на запитання Д. Стоун?

Завдання для самостійної роботи:

1. Визначити сучасні проблеми дітей, молоді, внутрішньо переміщених осіб. Оформити у вигляді презентації.

Теми для рефератів:

1. Потреби людини і соціальні проблеми.
2. Проблеми діагностування соціальних проблем.
3. Віковий характер соціальних проблем.

Навчальні матеріали до теми «Соціальні проблеми».

Для розуміння соціальної політики важливо охарактеризувати сутність та якість проблем.

Поняття «соціальна потреба», як правило, вживається представниками соціальної служби.

Соціальна проблема – це проблема, в основі якої лежить незадоволена потреба. Цілий ряд авторів, що розробляють соціологію соціальних проблем, погоджуються з тим, що соціальні проблеми стають такими, коли вони відповідають наступним чотирьом взаємопов'язаним критеріям. Це соціальні умови, ситуації чи явища, які несумісні із цінностями *значимої* кількості людей, які погоджуються з думкою, що необхідні дії, які би це змінили.

Серйозність соціальних проблем означає різний вплив, рівень шкоди, гостроти, ураження соціальних умов та добробуту індивіда/групи.

Типи соціальних проблем.

Макропроблеми/мікропроблеми.

Як правило, виділяють два види соціальних проблем. Коли говоримо про *макропроблеми*, підкреслюємо ключові риси суспільства, які є проблематичними. Другий тип – *мікропроблеми*, включає форми

індивідуальної поведінки, які можуть бути шкідливими (загрозливими) для інших. Як правило, макропроблеми відчуваються на рівні суспільства, а мікропроблеми є загрозливими передусім безпосередньо для їх носіїв. Проте, завжди слід пам'ятати, що такий поділ є умовним. Якщо б мікропроблеми становили загрозу лише для певних особистостей і не мали тенденції до переростання у макропроблеми, вони б швидше за все не ставали предметом соціальної політики.

Первинні проблеми/вторинні проблеми.

Первинні соціальні проблеми є впливовими для тих соціальних умов, які мають численні шкідливі наслідки для суспільства. Наприклад, можемо спрогнозувати, що війна буде мати наступні наслідки: високий рівень смертності, втрати людських та інших ресурсів, посилення сімейної дезорганізації, перерви у кар'єрному зростанні тощо. Расизм буде спричиняти сепаратизм, конфлікт, відчуження індивідів тощо.

Вторинні соціальні проблеми є відносно менш критичними для суспільства, ніж первинні через те, що вони можуть розглядатися як продукти первинних.

Важливо зрозуміти сутність, прояви (симптоми) та причини соціальної проблеми. Розуміння проблеми важливе тому, що, знаючи її походження, ми можемо знайти причини її появи і методи усунення цих причин.

Розуміння причини допомагає знайти рішення.

Соціальні проблеми - це такі соціальні умови, які ідентифіковані за допомогою наукового дослідження та цінностей як шкідливі для добробуту людських суспільств. Це визначення відкриває чотири перспективи у специфікації таких умов:

- публічні концепції проблеми;
- точки зору відповідних професіоналів;
- соціологічні знання;
- норми та цінності науки.

Порядок, в якому представлено ці чотири категорії базується на важливості їх як критерію для ідентифікації соціальних проблем.

Публічна концепція проблеми. Базове джерело інформації стосовно соціальних проблем - це думки та установки членів груп або суспільства. Ця інформація потрібна для того, щоб зрозуміти соціальну поведінку.

Професійна експертиза. Часом, громадська думка може суттєво відрізнитися від точки зору експертів. Характерний приклад – широко поширений антагонізм стосовно представників певних субкультурних груп, наприклад так званих «готів». Громадська думка базується на багатьох помилкових уявленнях: що це релігійна секта, яка несе загрозу іншим, що захоплення такими заняттями відволікають молодь від корисних для суспільства видів діяльності, що всі «готи» є наркоманами; що ті, хто є носіями цієї субкультури - сексуально розбещені. Інша, така що відрізняється, точка зору культурологів, соціологів майже ніяк не впливає на цей популярний імідж «гота».

Соціологічні знання. Щоб зрозуміти соціальну поведінку, маємо досліджувати громадські уявлення та цінності. Колективна поведінка керується соціальними уявленнями. Щоб приймати ці уявлення соціальної реальності, слід порівняти здоровий глузд з аналітичною соціологією.

Наукові цінності. Основним виправданням для прийнятих дефініцій соціальних проблем є постульована ціннісна нейтральність науки. Наукова соціологія завжди має уникати будь-яких упереджень, які є наслідком персональних цінностей. Це те, що проголошується, але, на жаль, не завжди реалізується. Пропоноване вирішення - прийняття популярних цінностей як стандартів для ідентифікації соціальних проблем – це підміна цінностей, а не відмова від них взагалі. Наслідки – ілюзорна ціннісна нейтральність. Традиційно, науковці твердять, що наука тільки описує, «що є, а не те, що може бути». Сучасна наука не зводиться до цієї ролі пасивного спостерігача.

Соціальна проблема може бути сконструйованою. Реальність – це завжди продукт культури та історичного періоду, впродовж якого вона існує. Зміна культурного контексту та історичних меж тягне за собою зміну фундаментальних цінностей, з точки зору яких люди підходять до реальності. Наприклад, пояснення факту (люди сплять на вулицях) різними можливими причинами викличе різні варіанти політики щодо цього факту.

Конструювання соціальних проблем відбувається впродовж так званого «життєвого циклу соціальної проблеми». Р. Росс і Г. Стейнс в такий спосіб визначають наступні етапи «кар'єри» соціальної проблеми:

- визнання соціальної проблеми у приватному порядку або групою інтересів;
- політичне визнання проблеми як специфічної теми для публічної дискусії;
- публічні дебати та соціальний конфлікт про причини проблеми;
- політичні наслідки публічних дебатів.

Рекомендована література:

1. Історія та теорія соціальної політики України: Навч. посібн. / А.О. Ярошенко, Т. В. Семигіна, Н.В. Сухицька. За ред. А.О. Ярошенко. Київ : НПУ імені М.П. Драгоманова, 2018. 289 с.
2. Дороніна Т. О. Державна соціальна політика та розвиток соціальної освіти: зарубіжний досвід та вітчизняний контекст [Електронний ресурс]. Науковий вісник Кременецької обласної гуманітарно-педагогічної академії ім. Тараса Шевченка. Серія : Педагогіка. 2019. Вип. 11. С. 16-21.
3. Драган О.І., Цимбалюк Л.Г. Соціальна політика: Конспект лекцій. Київ : НУХТ, 2012. 116 с. Режим доступу: library.nuft.edu.ua/ebook/file/107.03.pdf. – С.34-44.
4. Коротич Б. Реалізація державної соціальної політики України в умовах реформування публічної влади [Електронний ресурс]. Актуальні проблеми державного управління. 2016. № 2. С. 17-22.

5. Соціальна політика : навч. посіб. / Л.Д. Климанська, В.Є. Савка, Н.М. Хома [та ін.] ; за заг. ред. В.М. Пічі та Я. Б. Турчин. Львів : «Новий світ-2000», 2022. 232 с.

6. Чорна Л. О. Соціальна політика України: особливості та напрями розвитку. Агросвіт. 2018. № 18. С. 16-20.

Семінарське заняття № 6

Галузі, управління і фінансування соціальної сфери.

Мета: знати поняття соціальної сфери; знати роль груп інститутів, що реалізують функції і відносини соціальної сфери; знати галузі соціальної сфери; знання і розуміння нормативно-правової бази стосовно соціальної роботи та соціального забезпечення; вміти визначати сутність державного планування, управління та фінансування соціальної сфери; вміти використовувати базові знання про принципи державної соціальної політики та шляхи соціального забезпечення населення.

Питання та проблеми для обговорення:

1. Інститути та галузі соціальної сфери.
2. Рівні управління соціальною сферою.
3. Джерела фінансування соціальної політики.
4. Методи фінансування соціальної політики. Вибір методів фінансування соціальної політики.
5. Напрямки покращення фінансування соціальної сфери в Україні.

Завдання для аудиторної роботи:

1. Охарактеризуйте соціальну сферу як наукове поняття.
2. Охарактеризуйте соціальну сферу як підсистему суспільного організму.
3. Охарактеризуйте групи інститутів соціальної сфери.
4. Визначте основні галузі соціальної сфери.
5. Дайте характеристику кожній галузі соціальної сфери.
6. Визначте рівні управління соціальною сферою.
7. Охарактеризуйте повноваження загальнодержавних органів влади.
8. Охарактеризуйте повноваження регіональних і місцевих органів влади.
9. Назвіть групи джерел фінансування соціальної сфери.
10. Визначте фонди, що відносяться до державної соціально-страхової системи.
11. За допомогою яких методів фінансування здійснюється фінансування соціальної політики?
12. Які чинники впливають на вибір методів фінансування соціальної політики?
13. Які методи фінансування найбільш/найменш поширені в Україні?
14. Визначте головні проблеми у сфері фінансування соціальної сфери.
15. Яким шляхом реформувалась система соціального захисту у країнах Східної Європи?
16. Які проблеми фінансування сфери освіти та які перспективні напрямки вирішення цієї проблеми?

Завдання для самостійної роботи:

1. Напрямки покращання фінансування соціальної сфери в Україні.
2. Заповніть таблицю «Джерела фінансування соціальних програм»:

Джерело фінансування	Характеристика

Теми для рефератів:

1. Соціальна сфера та її роль у вирішенні соціальних проблем.
2. Галузі соціальної сфери.
3. Джерела фінансування соціальної сфери.
4. Сутність державного планування розвитку соціальної сфери.
5. Суб'єкти фінансового забезпечення розвитку соціальної сфери.
6. Нова роль і функції державного і місцевих бюджетів у вирішенні соціальних проблем.
7. Сучасний стан і проблеми розвитку соціальної сфери в Україні.
8. Завдання і напрямки покращення фінансування соціальної сфери в Україні.

Навчальні матеріали до теми «Галузі, управління і фінансування соціальної сфери».

Реалізація соціальної політики у будь-якому суспільстві здійснюється через певну систему соціальних інститутів, фінансових і правових механізмів та рівнів управлінського впливу. У сукупності перераховане являє собою особливу соціальну сферу суспільства і сукупність галузей соціального комплексу.

Групи інститутів соціальної сфери

1. Інститути малого рівня формалізації, що діють на основі внутрішньої саморегуляції (суспільні об'єднання, сім'я).
2. Інститути великого рівня формалізації, регулювання яких здійснюється через спеціальні органи управління (організації й установи соціальної сфери і відповідні органи їх управління).

Реалізується соціальна сфера через надання соціальних послуг, забезпечення соціальних гарантій, пільг і виплат.

Галузі соціальної сфери

Соціальна сфера охоплює систему соціальних, соціально-економічних, національних відносин, зв'язку суспільства і особистості. До неї включається також сукупність соціальних чинників життєдіяльності, суспільних, соціальних і інших груп і особистостей, умов їх розвитку. Соціальна сфера охоплює весь простір життя людини від умов її праці і побуту, здоров'я і дозвілля до соціально-класових і соціально-етнічних відносин.

Соціальна сфера містить у собі ряд самостійних галузей і напрямів діяльності державних органів влади. Кожна галузь має свою структуру, органи управління, правову і фінансову основу.

Перелік галузей соціальної сфери

Освіта — галузь, що забезпечує найважливішу соціальну гарантію розвитку суспільства. Її метою є соціалізація, залучення громадян до всієї накопиченої культури, розвиток кадрового потенціалу економіки. У структуру галузі входять підприємства й освітні установи всіх рівнів, а також державні, регіональні та місцеві органи управління освітою.

Охорона здоров'я — галузь, метою якого є підтримка здоров'я нації, збереження і розвиток людського потенціалу суспільства. Включає підприємства й установи охорони здоров'я, фонди обов'язкового і добровільного медичного страхування, регіональні та місцеві органи управління.

Культура і мистецтво — галузь, що забезпечує поширення культурних традицій, підвищення духовної культури населення, розвиток творчого потенціалу і культурної активності громадян. Включає підприємства й установи культури, а також органи управління.

Соціальний захист населення – галузь соціальної сфери, що зараз активно розвивається, її метою є соціальна підтримка і захист незахищених і малозабезпечених прошарків населення. Галузь розвивається по трьох основних напрямках:

- 1) соціальне забезпечення;
- 2) соціальна допомога і соціальне обслуговування;
- 3) соціально-страхові фонди.

Державне управління соціальною сферою здійснюється всіма гілками влади. Сьогодні реалізація соціальної політики здійснюється на рівнях:

- державному;
- регіональному;
- місцевому.

Страхові фонди є органами, які здійснюють керівництво та управління окремими видами загальнообов'язкового державного соціального страхування, проводять збирання та акумуляцію страхових внесків, контроль за використанням коштів та здійснюють матеріальне забезпечення і надання соціальних послуг, а також інші функції згідно із затвердженими статутами.

Страхові фонди створюються відповідно до видів соціального страхування. Вони є некомерційними самоврядними організаціями, які створені на паритетній тристоронній основі представниками соціальних партнерів: держави, застрахованих осіб (профспілкові об'єднання) та роботодавців. Безпосереднє управління фондами України здійснюють правління та виконавча дирекція. Державний нагляд за додержанням законодавства щодо загальнообов'язкового державного соціального страхування здійснює Мінсоцполітики.

До страхових соціальних фондів належать:

- Фонд соціального страхування у зв'язку з тимчасовою втратою працездатності,

- Фонд загальнообов'язкового державного соціального страхування України на випадок безробіття,
- Фонд соціального страхування від нещасних випадків на виробництві та професійного захворювання, які спричинили втрату працездатності;
- Пенсійний фонд.

Джерела фінансування програм соціальної політики поділяються на *внутрішні* та *зовнішні*. Зовнішні формуються, як правило, за рахунок міжнародних економічних інституцій (міждержавних, державних, недержавних). Внутрішні фінансуються бюджетною системою країни та різного роду позабюджетними коштами. До них відносять:

- соціальні фонди (у т. ч. страхові): Пенсійний фонд; Фонд загальнообов'язкового державного соціального страхування на випадок безробіття; Фонд соціального страхування з тимчасової втрати працездатності; Фонд соціального страхування від нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань; Фонд соціального захисту осіб з інвалідністю;
- державний бюджет;
- місцеві бюджети;
- фонди підприємств, організацій, установ.

За рахунок державного бюджету фінансуються різні види державної соціальної допомоги, пенсії окремим категоріям громадян (наприклад, військовослужбовцям), заклади охорони здоров'я та освіти державного підпорядкування, покриття витрат, пов'язаних із соціальним захистом громадян, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи.

Місцевими бюджетами фінансуються витрати на утримання закладів освіти, охорони здоров'я, соціального захисту; соціальна допомога, призначена за рішенням органів місцевої влади.

За рахунок фондів підприємств, організацій, установ здійснюється фінансування перших п'яти днів тимчасової непрацездатності працівників; витрат, пов'язаних з облаштуванням робочих місць осіб з інвалідністю; утримання відомчих соціальних закладів (поліклініки, дитячі садки тощо).

Методи фінансування соціальної політики – це механізми залучення коштів, їх перерозподілу та здійснення видатків задля досягнення визначених цілей соціальної політики.

Методи фінансування соціальної політики:

- оподаткування;
- зменшення податків (податкові видатки);
- винагороди;
- приватна благодійність;
- страхування;
- особисті та сімейні зобов'язання;
- використання усупільнених, приватизованих чи приватних коштів;

- субвенції;
- субсидії (часткові, перехідні, зменшені, прямі, підоймові);
- гранти;
- фінансові трансферти;
- уповноважена закупівля;
- використання державної інфраструктури;
- гарантований чи субсидований приватний кредит;
- капітальна конверсія.

Рекомендована література:

1. Історія та теорія соціальної політики України: Навч. посібн. / А.О. Ярошенко, Т. В. Семигіна, Н.В. Сухицька. За ред. А.О. Ярошенко. Київ : НПУ імені М.П. Драгоманова, 2018. 289 с.

2. Іщук Л. І. Діагностика рівня бюджетного фінансування соціальної сфери регіону. Економічний форум. 2017. № 3. С. 249-252.

3. Лопушняк Г. С. Державна соціальна політика як передумова економічного розвитку України : монографія. Львів : ЛРІДУ НАДУ, 2011. 372 с. Електронний ресурс. Режим доступу: <https://kneu.edu.ua> › get_file ›.

4. Синяєва Л. В. Теоретичні та практичні проблеми реформування галузей соціальної сфери в Україні. Економіка і організація управління. 2021. Вип. 3. С. 90-99.

5. Соціальна і гуманітарна політика : підручник / [авт. кол. : В. П. Трощинський, В. А. Скуратівський, М. В. Кравченко та ін.] ; за заг. ред. Ю. В. Ковбасюка, В. П. Трощинського. Київ : НАДУ, 2016. 792 с.

6. Соціальна політика : навч. просіб. / Л.Д. Климанська, В.Є. Савка, Н.М. Хома [та ін.] ; за заг. ред. В.М. Пічі та Я. Б. Турчин. Львів : «Новий світ-2000», 2022. 232 с.

Семінарське заняття № 7.

Нормативно-правове забезпечення соціальної політики в Україні.

Мета: знати основні нормативно-правові документи, що визначають соціальну політику в державі; вміти самостійно знаходити нормативні міжнародні та вітчизняні документи, що стосуються соціальної політики загалом і окремих груп населення, використовувати базові знання про принципи державної соціальної політики та шляхи соціального забезпечення населення.

Питання та проблеми для обговорення:

1. Правове і нормативно-методичне забезпечення соціальної політики. Гарантії соціального захисту в Україні.
2. Загальна характеристика соціальних нормативів.
3. Основні поняття Закону України «Про державні соціальні стандарти та державні соціальні гарантії». Класифікація соціальних потреб і соціальних нормативів.
4. Система державних соціальних стандартів і нормативів в Україні.
5. Основні та додаткові види державних соціальних гарантій.

Завдання для аудиторної роботи:

1. 1. Яка мета закріплення соціальних і гуманітарних обов'язків держави?
2. Що належить до основних соціальних і гуманітарних обов'язків держави перед людиною і громадянами?
3. Які соціальні і гуманітарні права визнані Конституцією України?
4. До яких європейських договорів щодо соціального захисту приєдналась Україна?
5. Які цілі співробітництва України з ЄС у галузі зайнятості, соціальної політики?
6. Яка мета і завдання «Національної стратегії у сфері прав людини» стосовно утвердження та забезпечення соціальних і гуманітарних прав?
7. На чому ґрунтується система управління соціально-політичними процесами в Україні?
8. Назвіть головні закони і нормативні акти, що регулюють соціальні відносини.
9. На що спрямоване правове забезпечення системи управління соціально-політичними процесами?
10. Назвіть головні нормативно-правові акти у сфері регулювання соціальних відносин.
11. На що спрямовано правове забезпечення системи управління соціально-політичними процесами?
12. Що складає нормативно-правове забезпечення системи управління соціально-політичними процесами?

13. Які документи організаційно-методичного та методичного характеру регламентують виконання функцій з управління соціально-політичними процесами?

14. Охарактеризуйте право на соціальний захист у Конституції України.

15. Дайте визначення соціальному захисту, окресліть його охарактеризуйте його активну і пасивну спрямованість

16. Як співвідносять соціальний захист і соціальне забезпечення?

17. Які складові рівня життя?

18. Які основні соціально-економічні індикатори рівня життя населення в Україні?

19. Дайте оцінку поняттю «прожитковий мінімум».

20. Яке призначення державних соціальних гарантій?

21. Які соціальні гарантії закріплені у Конституції України?

Завдання для самостійної роботи:

1. Скласти перелік нормативно-правових актів, що стосуються здійснення соціальної політики України.

2. Конституція України про соціальну політику держави.

3. Принципи, цілі, завдання соціальної стандартизації.

Теми для рефератів:

1. Законодавча база соціальної політики в Україні.

2. Конституція України як основи формування соціальної політики.

3. Національні програми вирішення соціальних проблем в Україні.

Навчальні матеріали до теми «Нормативно-правове забезпечення соціальної політики в Україні».

Сьогодні роль держави у сфері соціальних і гуманітарних прав людини визначена Конституцією України, відповідно до якої Україна є соціальною, правовою державою (ст. 1), а людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються найвищою соціальною цінністю в Україні (ч. 1 ст. 3). Правам, свободам та обов'язкам людини і громадянина присвячено розд. II Основного Закону України.

У Конституції України встановлено важливі для реалізації соціальних потреб та соціально-економічних інтересів людини **соціальні права**. До них належать права: на працю; належні, безпечні і здорові умови праці; на заробітну плату, не нижчу від визначеної законом (ст. 43); на страйк (ст. 44); на відпочинок (ст. 45); соціальний захист, що включає право на забезпечення у разі повної, часткової або тимчасової втрати працездатності, втрати годувальника, безробіття з незалежних від людини обставин, а також у старості та в інших випадках, передбачених законом (ст. 46); на житло (ст. 47); право на достатній життєвий рівень для себе і своєї сім'ї (ст. 48); право дітей-сиріт і

дітей, позбавлених батьківського піклування, на державне утримання та виховання (ст. 52) тощо.

Нормативно-методичне забезпечення системи управління соціально-політичними процесами – це сукупність документів організаційного, організаційно-методичного, організаційно-розпорядчого, технічного, нормативного, техніко-економічного та економічного характеру, які встановлюють норми, правила, вимоги, характеристики, методи, що використовуються при вирішенні завдань щодо соціального управління, соціального захисту і затверджені в установленому порядку компетентними відповідними органами.

Нормативно-методичні документи можуть бути такі:

- нормативно-довідкові;
- організаційного, організаційно-розпорядчого та організаційно-методичного характеру;
- технічного, техніко-економічного та економічного характеру.

До документів організаційно-методичного та методичного характеру відносяться ті, що регламентують виконання функцій з управління соціально-політичними процесами.

Сюди входять:

- комплексні цільові програми;
- положення з формування регіональних соціальних програм;
- програм профорієнтаційної роботи;
- положення про врегулювання трудових взаємовідносин;
- положення про оплату, охорону та стимулювання праці;
- положення про надання допомоги, пільг, соціальних послуг окремим категоріям населення;
- інструкції про визначення розмірів тих чи інших платежів, субсидій, пільг окремим категоріям населення.

У ст. 46 Конституції України проголошується, що громадяни мають право на соціальний захист, що включає право на забезпечення їх у разі повної, часткової або тимчасової втрати працездатності, втрати годувальника, безробіття з незалежних від них обставин, а також: у старості та інших випадках, передбачених законом. Це право гарантується загальнообов'язковим державним соціальним страхуванням за рахунок страхових внесків громадян, підприємств, установ і організацій, а також: бюджетних та інших джерел соціального забезпечення, створення мережі державних комунальних, приватних закладів для догляду за непрацездатними.

Закон «**Про державні соціальні стандарти та державні соціальні гарантії**» (2000) визначає правові засади формування та застосування державних соціальних стандартів і нормативів, спрямованих на реалізацію закріплених Конституцією України) та законами України основних соціальних гарантій.

На основі соціальних стандартів визначаються розміри **основних соціальних гарантій**: мінімальних розмірів заробітної плати та пенсії за віком, інших видів соціальних виплат і допомоги.

Соціальні норми і нормативи - показники необхідного споживання продуктів харчування, непродовольчих товарів і послуг та забезпечення освітніми, медичними, житлово-комунальними, соціально-культурними послугами.

Система і класифікація соціальних нормативів.

За характером задоволення соціальних потреб соціальні нормативи поділяються на:

нормативи споживання - розміри споживання в натуральному виразі за певний проміжок часу (за рік, за місяць, за день) продуктів харчування, непродовольчих товарів поточного споживання та деяких видів послуг;

нормативи забезпечення - визначена кількість наявних в особистому споживанні предметів довгострокового користування, а також забезпечення певної території мережею закладів охорони здоров'я, освіти, підприємств, установ, організацій соціально-культурного, побутового, транспортного обслуговування та житлово-комунальних послуг;

нормативи доходу - розмір особистого доходу громадянина або сім'ї, який гарантує їм достатній рівень задоволення потреб, що обраховується на основі визначення вартісної величини набору нормативів споживання та забезпечення.

За рівнем задоволення соціальних потреб соціальні нормативи поділяються на:

- **нормативи раціонального споживання** - рівень, що гарантує оптимальне задоволення потреб;

- **нормативи мінімального споживання** - соціально прийнятний рівень споживання продуктів харчування, непродовольчих товарів та послуг виходячи з соціальних або фізіологічних потреб;

- **статистичні нормативи** - нормативи, що визначаються на основі показників фактичного споживання або забезпеченості для всього населення чи його окремих соціально-демографічних груп.

Базовим державним соціальним стандартом є **прожитковий мінімум**, встановлений законом, на основі якого визначаються державні соціальні гарантії та стандарти у сферах доходів населення, житлово-комунального, побутового, соціально-культурного обслуговування, охорони здоров'я та освіти.

До числа **основних державних соціальних гарантій** включаються:

- мінімальний розмір заробітної плати;
- мінімальний розмір пенсії за віком;
- неоподатковуваний мінімум доходів громадян;
- розміри державної соціальної допомоги та інших соціальних виплат.

Основні державні соціальні гарантії, які є основним джерелом існування, не можуть бути нижчими від прожиткового мінімуму, встановленого законом.

Інші державні соціальні гарантії

Законами України з метою надання соціальної підтримки населенню України в цілому та окремим категоріям громадян встановлюються державні гарантії щодо:

– рівня життя населення, що постраждало внаслідок аварії на Чорнобильській АЕС;

– рівнів оплати праці працівників різної кваліфікації в установах та організаціях, які фінансуються з бюджетів усіх рівнів;

– стипендій учням професійно-технічних та студентам вищих державних навчальних закладів;

– індексації доходів населення з метою підтримання достатнього життєвого рівня громадян та купівельної спроможності їх грошових доходів в умовах зростання цін;

– надання гарантованих обсягів соціально-культурного, житлово-комунального, транспортного, побутового обслуговування та обслуговування у сфері освіти, охорони здоров'я, фізичної культури та спорту, торгівлі та громадського харчування;

– забезпечення пільгових умов задоволення потреб у товарах та послугах окремим категоріям громадян, які потребують соціальної підтримки.

Порядок визначення та застосування державних соціальних гарантій в реалізації державної соціально-економічної політики

Виключно законами України визначаються:

– мінімальний розмір заробітної плати;

– мінімальний розмір пенсії за віком;

– неоподатковуваний мінімум доходів громадян;

– величина порогу індексації грошових доходів громадян;

– пільги щодо оплати житлово-комунальних, транспортних послуг і послуг зв'язку та критерії їх надання.

Державні соціальні гарантії є обов'язковими для всіх державних органів, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ і організацій незалежно від форми власності.

Відповідно до статті 27 Закону України «Про державні соціальні стандарти та державні соціальні гарантії» наказом Міністерства праці та соціальної політики України N 293 від 17.06.2002 затверджений Державний класифікатор соціальних стандартів і нормативів

Об'єктами класифікації є державні соціальні стандарти і нормативи у сферах:

- доходів населення;
- соціального обслуговування;
- житлово-комунального обслуговування;

- транспортного обслуговування та зв'язку;
- охорони здоров'я;
- забезпечення навчальними закладами;
- обслуговування закладами культури;
- обслуговування закладами фізичної культури та спорту;
- побутового обслуговування, торгівлі та громадського харчування;
- соціальної роботи з дітьми, молоддю та різними категоріями сімей.

Рекомендована література:

1. Історія та теорія соціальної політики України: Навч. посібн. / А.О. Ярошенко, Т. В. Семигіна, Н.В. Сушицька. За ред. А.О. Ярошенко. Київ : НПУ імені М.П. Драгоманова, 2018. 289 с.
2. Смагло О. В. Соціальна політика: реалії та перспективи. Причорноморські економічні студії. 2019. Вип. 38(2). С. 70-73.
3. Соціальна і гуманітарна політика : підручник / [авт. кол. : В. П. Трощинський, В. А. Скуратівський, М. В. Кравченко та ін.] ; за заг. ред. Ю. В. Ковбасюка, В. П. Трощинського. Київ : НАДУ, 2016. 792 с.
4. Соціальна політика : навч. просіб. / Л.Д. Климанська, В.Є. Савка, Н.М. Хома [та ін.] ; за заг. ред. В.М. Пічі та Я. Б. Турчин. Львів : «Новий світ-2000», 2022. 232 с.
5. Чорна Л. О. Соціальна політика України: особливості та напрями розвитку. Агросвіт. 2018. № 18. С. 16-20.

Семінарське заняття № 8 (4 год.)
Соціальна політика у сфері регулювання розвитку соціальних відносин

Мета: знати основні напрями соціальної політики; вміти визначати соціальну політику у сфері соціально-класових, соціально-демографічних, сімейно-шлюбних, етнонаціональних відносин; здатність аналізувати суспільні процеси пов'язані з соціальним розвитком держави.

Питання та проблеми для обговорення:

1. Соціально-класові відносини і соціальна політика.
2. Соціально-демографічна політика.
3. Соціальна політика і етнонаціональні відносини.
4. Сімейно-шлюбні відносини у соціальній політиці.

Завдання для аудиторної роботи:

1. Розкрийте основні завдання регулювання процесу розвитку соціальних відносин.
2. Основні недоліки соціальної політики управління розвитком соціально-класових відносин у попередні десятиріччя.
3. Охарактеризуйте сутність нової парадигми соціальної політики регулювання соціально-класових відносин.
4. Визначте основні пріоритети соціальної політики регулювання соціально-класових відносин.
5. Розкрийте зміст соціальної політики, спрямованої на виявлення, урахування та поєднання соціальних інтересів.
6. Охарактеризуйте сутність процесів соціальної стратифікації та соціальної мобільності.
7. Що лежить в основі розвитку процесів соціальної мобільності?
8. Розкрийте сутність соціальної нерівності як суспільного явища.
9. Охарактеризуйте багатовимірний характер соціальної нерівності та особливості її прояву в Україні.
10. Охарактеризуйте основні риси соціально-класової структури сучасного українського суспільства.
11. Охарактеризуйте систему соціальних цінностей, що сформувалася в українському суспільстві.
12. Визначте основні завдання соціальної політики щодо регулювання етнонаціональних відносин.
13. Визначте основні складові процесу реформування економічних основ етнонаціональних відносин.
14. Які особливості регулювання процесів формування та реалізації інтересів у сфері етнонаціонального буття.
15. Основні напрями етнонаціональної політики, спрямованої на розвиток національної культури, задоволення духовних потреб людей.
16. Основні умови оптимізації мовної політики.

17. Визначте шляхи зміцнення правових засад етнонаціонального буття.

18. Охарактеризуйте основні особливості та пріоритети соціальної політики, спрямованої на регулювання сімейно-шлюбних відносин.

19. Розкрийте роль соціальної політики у створенні умов для виконання сім'єю своїх основних функцій.

Завдання для самостійної роботи:

1. Охарактеризувати соціально-демографічну політику.

Навчальні матеріали з теми «Соціальна політика у сфері регулювання розвитку соціальних відносин»

Поняття «соціальні відносини» вживається у широкому і вузькому розумінні. У широкому розумінні соціальні відносини є синонімом поняття «суспільні відносини», тобто протистоять природним відносинам. У такому розумінні соціальні відносини – це система соціальних зв'язків між людьми, в які вони вступають у процесі соціально-економічної, соціальної (у вузькому значенні), політичної, духовної взаємодії, це відносини, в основі яких лежить обмін цінностями, відносини соціальної залежності та влади. Зазначені елементи є важливими складовими соціального зв'язку.

Соціальні відносини виникають із взаємовідносин, спрямованих на досягнення різноманітних цінностей. Цінності в цьому аспекті є джерелом, необхідною умовою для різних видів соціальних взаємодій. Стабільність соціальних відносин зумовлюється існуванням у суспільстві неперехідних цінностей, природно-історичним процесом їх обміну. На нерівному розподілі соціальних цінностей у суспільстві будуються соціальні, насамперед економічні, відносини. А зміст соціальних відносин залежить від того, як поєднується у взаємодіях людей потреба в цінностях і володіння ними.

Метою соціальної політики в зазначеному аспекті є створення умов для задоволення людьми своїх соціальних цінностей, найважливішою серед яких в українському суспільстві поряд з державністю, національною безпекою є добробут населення.

У вузькому розумінні соціальною структурою є система соціально-класових, соціально-групових відносин. Основний елемент соціальної структури – система соціальних спільностей, що реалізується в системі соціальних відносин (у вузькому розумінні). Вона охоплює соціально-класові, соціально-професійні, соціально-демографічні, етнонаціональні, сімейно-шлюбні, соціально-територіальні відносини. Кожний із зазначених елементів соціальної структури суспільства складається з різноманітних підсистем з певними внутрішніми властивостями.

Зазначені елементи соціальної структури суспільства є об'єктом соціальної політики. Соціально-класові, етнонаціональні, соціально-демографічні, сімейно-шлюбні та інші види соціальних відносин, що становлять соціальну структуру суспільства, основу соціальної сфери, значною мірою детермінують самореалізацію людиною власного соціального

потенціалу, стан її соціальної безпеки. Зазначене зумовлює необхідність цілеспрямованого регулювання суб'єктами соціальної політики всіх елементів соціальної структури суспільства, створення умов для їх оптимального розвитку та функціонування. Основу соціальної структури суспільства становлять соціально-класові відносини. Тому серед основних пріоритетів, напрямків соціальної політики одне з основних місць належить соціальній політиці, спрямованій на розвиток та оптимальне функціонування соціально-класових відносин. Цей напрямок є основним у соціальній політиці, мета якої полягає в розвитку соціальної структури суспільства.

Соціальний розвиток сучасного українського суспільства має надзвичайно складний, неоднозначний, суперечливий характер. Полюси сучасної соціальної ієрархії, соціальної нерівності в Україні багато в чому мають деструктивні характер і джерела походження. Вони сформовані здебільшого на не природних об'єктивних еволюційних процесах, а на стихійних, хаотичних, неприродних чинниках деструктивної саморегуляції. З огляду на це в розвитку соціальної структури українського суспільства велику роль відіграють чинники «несистемної» організації і відтворення соціальної нерівності, що спрямовують країну до соціального регресу. Деструктивний характер розвитку «несистемних» чинників, елементів соціальної структури полягає в тому, що вони неприродно, надмірно поглиблюють соціальну ієрархію, диференціацію суспільства, соціальну нерівність, оскільки значно звужують, а то й унеможлиблюють передумови для становлення і формування основного джерела соціальної стабільності і мобільності суспільства, його багатомірної життєздатної соціальної раціональності – середнього класу.

В соціально-класовій структурі України продовжуються процеси соціальної диференціації та поляризації суспільства, зокрема диференціації доходів населення. Відбувається поступовий, складний, суперечливий процес становлення нового типу соціально-класової структури на основі демонтажу існуючої соціальної структури і формування різноманітних елементів нової – класів, соціальних верств, груп, прошарків тощо. Поступово складаються контури трьох основних рівнів, верств соціальної ієрархії: вищого, середнього і нижчого класів. Однак зазначені рівні соціальної ієрархії не становлять цілісного утворення і багато в чому є невизначеною, напіврозритою структурою. Особливість розвитку соціально-класової ієрархії українського суспільства полягає в повільному збільшенні середнього класу за швидкого збільшення вищого та нижчого класів і поглиблення на цій основі соціальної поляризації. До факторів, що зумовлюють особливості реалізації соціальної політики, спрямованої на розвиток етнопонаціональних відносин в Україні, належать:

– відсутність чіткої науково обґрунтованої системи здійснення етнопонаціональної політики, що спричинилося відсутністю власного досвіду розв'язання проблем, суперечностей у сфері етнопонаціонального буття (етнопонаціональна політика протягом десятиріч формувалася не в Україні);

–невизначеність концептуальних засад, методологічних принципів етнонаціональної політики;

–стійкість у суспільстві догм етнополітичного мислення, негативних етнодуховних, етноідеологічних стереотипів тощо, що суперечать цивілізаційним, гуманістичним засадам етнонаціонального розвитку суспільства.

Рекомендована література:

1. Коваліско Н. , Макєєва С. Соціологія соціальної структури покоління. Соціологія: теорія, методи, маркетинг. 2021. № 2. С. 60-74.

2. Підлипна Р. П. Аналіз структури та динаміки окремих складових соціальної інфраструктури. Вісник Запорізького національного університету. Економічні науки. 2015. № 3. С. 131-138.

3. Скуратівський В.А., Палій О.М. Основи соціальної політики: Навч. посіб. Київ : МАУП, 2002. 200 с. С. 49-90.

4. Сливка М. І. Функціональна вагомість українських реалій соціально-станової структури суспільства. Сучасні дослідження з іноземної філології. 2013. Вип. 11. С. 325-335.

МОДУЛЬ II ОСНОВНІ НАПРЯМКИ СОЦІАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ В УКРАЇНІ

Семінарське заняття № 9

Державна політика у сфері соціального захисту населення України

Мета: здобувач вищої освіти повинен знати нормативно-правову базу стосовно соціальної роботи та соціального забезпечення; вміти використовувати базові знання про принципи державної соціальної політики та шляхи соціального забезпечення населення

Питання та проблеми для обговорення:

1. Сутність соціального захисту населення в сучасних умовах.
2. Компоненти системи соціального захисту та їх взаємодія.
3. Об'єкти та суб'єкти системи соціального захисту.

Завдання для аудиторної роботи:

1. Які етапи пройшов в Україні соціальний захист як суспільне явище?
2. З чим пов'язано формування сучасної системи соціального захисту?
3. У чому особливість сучасних систем соціального захисту різних країн світу?
4. У чому сутність системи соціального захисту населення у широкому значенні?
5. Що є метою соціального захисту?
6. Які є найважливіші завдання соціального захисту?
7. Які напрямки дій держави передбачає соціальний захист?
8. Які головні функції виконує соціальний захист? Дайте їм характеристику.
9. Що являє собою державна політика у сфері соціального захисту? У чому її специфіка?
10. Чим відрізняється завдання соціального захисту щодо економічно активного населення та щодо громадян, які не мають можливості здійснювати трудову діяльність унаслідок об'єктивних причин?
11. Кого відносять до соціально уразливих верств населення? У чому полягає політика щодо їх соціального захисту?
12. Чому вітчизняна система соціального захисту потребує модернізації?
13. Що відносять до соціального захисту різні міжнародні інституції?
14. Що відносять до системи соціального захисту вітчизняні науковці?
15. Які базові складові системи соціального захисту та державної політики у сфері соціального захисту населення? Дайте їх характеристику?
16. Чим відрізняється соціальна допомога від соціального страхування?
17. Хто є об'єктом соціального захисту?
18. Хто виступає суб'єктами соціального захисту?
19. Чому людина є одночасно суб'єктом і об'єктом соціального захисту?
20. Хто виступає найголовнішим суб'єктом соціального захисту?

21. Дайте перелік і характеристику соціальних інститутів як суб'єктів соціального захисту?

Завдання для самостійної роботи:

1. Реферування джерела зі списку літератури за №4 (Смирнова І. І. Соціальний захист населення на сучасному етапі: стан і проблеми в Україні...).

Теми для рефератів:

1. Особливості соціального захисту в сучасних умовах.
2. Суб'єкти соціального захисту.
3. Об'єкти соціального захисту.

Навчальні матеріали до теми «Державна політика у сфері соціального захисту населення України».

Соціальний захист громадян – одна з визначальних функцій держави, оскільки в суспільстві завжди є певні верстви громадян, соціальні групи, що самі по собі неспроможні себе забезпечити. Особливо ця функція держави постає важливою в суспільствах нестабільних, де відбуваються складні соціально- економічні й політичні процеси, змінюється політична система і форми господарювання.

Формування сучасної системи соціального захисту пов'язане з усвідомленням необхідності створення соціальних амортизаторів ринкових ризиків, що створюють перешкоди соціальній захищеності та соціальній безпеці як суспільства в цілому, так і окремим соціальним групам та особам. Соціальний захист вимагає відповідних дій щодо пом'якшення або ліквідації соціальних загроз, пов'язаних із зниженням рівня життя, появою безробіття, погіршенням стану охорони здоров'я, скороченням тривалості життя тощо.

Метою соціального захисту є забезпечення добробуту та гідного рівня життя для кожної особи, покращення соціального самопочуття людини, впевненості у своєму майбутньому.

Соціальний захист передбачає два взаємопов'язаних напрями дій держави:

- надання всім громадянам рівних можливостей для забезпечення власною працею нормальної життєдіяльності
- підтримку недієздатних і соціально уразливих верств населення шляхом перерозподілу частки доходів працездатних громадян.

Отже, соціальний захист виконує дві головні функції:

- лікувальну (або реабілітаційну)
- запобіжну (або превентивну).

Державна політика у сфері соціального захисту населення являє собою цілісну систему заходів економічного, правового, соціального і організаційного характеру, спрямовану на забезпечення добробуту кожного члена суспільства і поширюється на все населення. Водночас політика у сфері соціального захисту має свою специфіку стосовно різних категорій та

соціально-демографічних груп населення, яка зумовлена різницею інтересів і потреб, а також відмінностями у чинниках, які створюють соціальні ризики.

Можна сказати, що специфіка державної політики у сфері соціального захисту населення полягає в поєднанні системи заходів, спрямованих на дві загальні категорії населення – громадян, які з об'єктивних причин не мають достатніх джерел для існування, та на економічно активне населення.

У сучасних умовах вітчизняна система соціального захисту потребує модернізації. Вона має бути не залишковим продуктом соціально-економічного розвитку суспільства та не лише механізмом надання допомоги найбільш уразливим його верствам, а насамперед механізмом збереження та розвитку людського потенціалу.

Система соціального захисту населення охоплює багато аспектів людського життя і включає

- соціальне страхування,
- пенсійне забезпечення,
- соціальну допомогу,
- надання якісної і доступної освіти
- надання якісної і доступної охорони здоров'я,
- професійну підготовку громадян,
- забезпечення ефективної зайнятості
- охорону праці працездатного населення,
- підвищення добробуту громадян,
- охорону материнства та дитинства,
- сприяння вихованню дітей,
- захист прав споживачів на ринку товарів і послуг,
- соціальне обслуговування людей похилого віку,
- надання соціальних послуг особам з особливими потребами,
- забезпечення громадян житлом
- тощо.

Базовими складовими системи соціального захисту та державної політики у сфері соціального захисту населення є:

- соціальне страхування,
- соціальна допомога,
- пенсійне забезпечення.

У широкому сенсі об'єктом соціального захисту населення виступають усі громадяни держави. Соціальний захист покликаний забезпечити безпеку життя членів суспільства, реалізацію інтересів споживачів, зміцнення здоров'я нації, створення умов для духовного розвитку. Держава має дотримуватися безумовного надання соціальних гарантій, гарантій на охорону праці і охорону здоров'я, на соціальне страхування, пенсійне забезпечення та соціальну допомогу тощо.

У вузькому сенсі об'єктом соціального захисту населення виступають соціальні групи, які внаслідок різних обставин не можуть самостійно

забезпечити відповідний рівень життя (пенсіонери, особи з інвалідністю, діти з інвалідністю, ветерани-військовослужбовці, малозабезпечені та соціально уразливі родини, немовлята та їхні матері, сім'ї з дітьми, молодь, безробітні, тяжкохворі, люди, які постраждали внаслідок війн, катастроф, стихійних лих, біженці та мігранти, особи, які звільнилися з місць позбавлення волі).

Суб'єктами, що здійснюють регулювання у соціальному захисті, виступають ті інститути держави та громадянського суспільства, які свідомо та цілеспрямовано здійснюють соціальний захист, керуючись законодавством, науково-теоретичними знаннями щодо соціальної сфери суспільного життя, науковими методами прогнозування, отримання та аналізу інформації, прийняття рішень, втілення їх через організаційно-управлінську діяльність.

До суб'єктів соціального захисту належать:

- держава,
- суспільство,
- людина,
- соціальні інститути:
- політичні партії,
- громадські організації,
- підприємці,
- роботодавці,
- спонсори,
- меценати,
- благодійні організації та фонди, волонтери,
- професійні працівники, які займаються розробкою і реалізацією політики у сфері соціального захисту.

Рекомендована література:

1. Історія та теорія соціальної політики України: навч. посібн. / А.О. Ярошенко, Т. В. Семигіна, Н.В. Сухицька. За ред. А.О. Ярошенко. Київ : НПУ імені М.П. Драгоманова, 2018. 289 с.
2. Макарова О.В. Соціальна політика в Україні: Монографія. К., 2015. 244 с. Електронний ресурс. Режим доступу: https://www.idss.org.ua/monografii/2015_Makarova.pdf.
3. Соціальна і гуманітарна політика : підручник / [авт. кол. : В. П. Трощинський, В. А. Скуратівський, М. В. Кравченко та ін.] ; за заг. ред. Ю. В. Ковбасюка, В. П. Трощинського. Київ : НАДУ, 2016. 792 с.
4. Соціальна політика : навч. просіб. / Л.Д. Климаська, В.Є. Савка, Н.М. Хома [та ін.] ; за заг. ред. В.М. Пічі та Я. Б. Турчин. Львів : «Новий світ-2000», 2022. 232 с.
5. Смирнова І. І. Соціальний захист населення на сучасному етапі: стан і проблеми в Україні. Економічний вісник Донбасу. 2020. № 3. С. 205-212.

6. Соціальна політика : навч. посіб. / Л.Д. Климанська, В.Є. Савка, Н.М. Хома [та ін.] ; за заг. ред. В.М. Пічі та Я. Б. Турчин. Львів : «Новий світ-2000», 2022. 232 с.

Семінарське заняття № 10
«Особливості державної політики щодо надання соціальної допомоги в Україні»

Мета: здобувач вищої освіти повинен знати: основні напрями соціальної політики щодо надання соціальних допомог, вміти; вміти визначати сутність і види соціальних допомог; знати і розуміти нормативно-правову базу стосовно соціальної роботи та соціального забезпечення у сфері надання соціальних допомог; вміти використовувати базові знання про принципи державної соціальної політики та шляхи соціального забезпечення населення.

Питання та проблеми для обговорення:

1. Сутність соціальної допомоги
2. Види державної соціальної допомоги.
3. Пільги і компенсації
4. Соціальне обслуговування та соціальні послуги.

Завдання для аудиторної роботи:

1. Розкрийте сутність державної соціальної допомоги.
2. Яка основна мета державної соціальної допомоги?
3. Які переваги адресної соціальної допомоги?
4. Охарактеризуйте види соціальної допомоги.
5. У чому полягають особливості соціального захисту осіб з особливими потребами?
6. Назвіть види системи пільг.
7. Обґрунтуйте принципові відмінності компенсацій від пільг.
8. Проаналізуйте сучасний стан системи пільгового забезпечення в Україні.
9. У чому полягає сутність соціального обслуговування?
10. Які існують види соціальних послуг?
11. Охарактеризуйте вітчизняну систему соціальних послуг.

Завдання для самостійної роботи:

1. Проблеми вітчизняної пільгової системи.

Теми для рефератів:

1. Види державної соціальної допомоги.
2. Європейська політика «соціального включення» соціально уразливих осіб.
3. Кращі європейські практики надання соціальної допомоги.

Навчальні матеріали до теми «Особливості державної політики щодо надання соціальної допомоги в Україні».

Державна соціальна допомога – система виплат у грошовій або натуральній формі, яка надається найменш захищеним категоріям населення, об'єктивні можливості яких не дають їм змоги підтримувати суспільно визнаний рівень життя, тобто соціальна допомога надається для людей із низькими доходами (наприклад багатодітні сім'ї) та соціально незахищених осіб (наприклад особи з інвалідністю з дитинства) з метою пом'якшення їхніх життєвих труднощів, забезпечення повноцінної життєдіяльності та адаптації в суспільстві.

Основною функцією соціальної допомоги є зменшення негативних наслідків бідності в суспільстві шляхом надання адресної допомоги мало захищеним верствам населення або надання додаткової допомоги до вже існуючих джерел існування.

Основне завдання соціальної допомоги – полегшення матеріального становища людей, які опинилися в скрутному становищі, незалежно від їх трудової діяльності.

Мета виплати соціальної допомоги – доведення рівня доходу особи до суспільно визначеного мінімуму з урахуванням низки факторів (складу сім'ї, стану здоров'я, існування інших виплат тощо).

Соціальна допомога може надаватись у вигляді:

- грошової допомоги,
- соціальних і фінансових пільг,
- субсидій, компенсацій,
- у вигляді необхідних товарів і побутових послуг у натуральній формі (талони на харчування, право безоплатного проїзду в транспорті, медикаменти тощо).

Розмір соціальної допомоги пов'язаний лише з нинішнім станом особи чи сім'ї, він визначається як на основі перевірки доходу і розмірів особистого майна та засобів існування, так і за певними критеріями, без перевірки доходу.

Адресна соціальна допомога є важливою складовою державної соціальної допомоги.

Адресна соціальна допомога - індивідуальний (персоніфікований) підхід до кожного випадку її надання. Вона безпосередньо пов'язана з рівнем добробуту її отримувачів і надається в тому випадку, якщо сукупний дохід особи (сім'ї), яка претендує на допомогу, є нижчим за встановлений рівень (наприклад прожитковий мінімум). Адресна соціальна допомога не має стабільного розміру, а призначається розрахунковим шляхом з урахуванням середньомісячного сукупного доходу громадян.

Державна допомога сім'ям з дітьми включає:

- допомогу у зв'язку з вагітністю та пологами;
- допомогу при народженні дитини;
- допомогу при усиновленні дитини;
- допомогу на дітей, над якими встановлено опіку чипіклування;
- допомогу на дітей саодиноким матерям;

- допомогу по догляду за дитиною до досягнення нею трирічного віку;
- допомогу на дітей-сиріт;
- одноразову грошову допомогу при працевлаштуванні після закінчення навчального закладу дітям-сиротам і дітям, позбавленим батьківського піклування, які перебували під опікою або на державному утриманні;
- одноразову грошову допомогу дітям-сиротам і дітям, позбавленим батьківського піклування, яким виповнилося 18 років.

Житлова субсидія – щомісячна безготівкова допомога громадянам в оплаті за житлово-комунальні послуги (водо-, тепло-, газопостачання, водовідведення, споживання електроенергії, вивезення побутового сміття тощо). Субсидія на придбання твердого та рідкого пічного побутового палива і скрапленого газу надається в готівковій формі.

В Україні державна соціальна допомога особам з інвалідністю з дитинства та дітям з інвалідністю включає:

- допомогу особам з інвалідністю з дитинства I групи;
- допомогу особам з інвалідністю з дитинства II групи;
- допомогу особам з інвалідністю з дитинства III групи;
- допомогу на дітей з інвалідністю віком до 18 років;
- надбавку на догляд за особам з інвалідністю з дитинства підгрупи А I групи;
- надбавку на догляд за особою з інвалідністю з дитинства підгрупи Б I групи;
- одиноким особам з інвалідністю з дитинства II і III груп, які за висновком ЛКК закладу охорони здоров'я потребують постійного стороннього догляду;
- надбавку на догляд за дитиною з інвалідністю віком до 6 років;
- надбавку на догляд за дитиною з інвалідністю віком від 6 до 18 років.

На сьогодні в Україні існують такі види компенсацій:

1. Компенсаційні виплати та допомоги громадянам, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи:

- одноразова компенсація учасникам ліквідації наслідків аварії на Чорнобильській АЕС, які стали особами з інвалідністю внаслідок Чорнобильської катастрофи;
- одноразова компенсація дітям, які стали особами з інвалідністю внаслідок Чорнобильської катастрофи;
- одноразова компенсація сім'ям, які втратили годувальника із числа осіб, віднесених до учасників ліквідації наслідків аварії на Чорнобильській АЕС та смерть яких пов'язана з Чорнобильською катастрофою;
- щорічна допомога на оздоровлення;
- компенсація вартості самостійного санаторно-курортного

лікування;

- компенсація проїзду один раз на рік до будь-якого пункту України і назад автомобільним, повітряним, залізничним або водним транспортом особам, віднесеним до категорій 1 та 2;

- компенсація 50 (25)% вартості продуктів харчування за медичними (фізіологічними) нормами, встановленими Міністерством охорони здоров'я України, громадянам, які віднесені до категорій 1 та 2;

- грошова компенсація на дітей, які не харчуються в навчальних закладах, розташованих на територіях радіоактивного забруднення, та дітей, які є особами з інвалідністю внаслідок Чорнобильської катастрофи і не харчуються в навчальних закладах, а також за всі дні, коли вони не відвідували ці заклади.

2. Компенсація як фізичній особі, яка надає соціальні послуги.

3. Компенсаційна виплата особі, яка здійснює догляд за особою з інвалідністю І групи або особою, яка досягла 80 років.

4. Грошова компенсація замість санаторно-курортної путівки.

5. Компенсація вартості самостійного санаторно-курортного лікування.

6. Одноразова винагорода жінці, якій присвоєно почесне звання України «Мати-героїня».

7. Одноразова матеріальна допомога особі, яка постраждала від торгівлі людьми.

Пільги надаються переважно у вигляді:

- звільнення або зменшення оплати (або виплата грошової компенсації) за житло, за комунальні послуги, електроенергію та паливо;

- безплатного або пільгового проїзду в транспорті або пільгового перевезення багажу;

- зниження ціни на придбання ліків, оплати медичних послуг, безплатного або пільгового протезування та зубопротезування;

- отримання кредитів на пільгових умовах і їх погашення за рахунок державного бюджету;

- безплатного або пільгового встановлення та користування телефоном і сигналізацією;

- безплатного або пільгового санаторно-курортного лікування та придбання путівок;

- безплатного або пільгового забезпечення автомобілем;

- безплатного або пільгового користування закладами культури, об'єктами фізкультури і спорту;

- безплатного або пільгового придбання та споживання продуктів харчування;

- безплатного ремонту власних житлових приміщень.

Соціальне обслуговування здійснюється через надання соціальних послуг:

- за місцем проживання особи (вдома);

- у стаціонарних інтернатних установах та закладах;
- у реабілітаційних установах та закладах;
- в установах та закладах денного перебування;
- в установах та закладах тимчасового або постійного перебування;
- у територіальних центрах соціального обслуговування;
- в інших закладах соціальної підтримки (догляду).

Рекомендована література:

1. Вапнярчук Н. М. Пільга як одна з форм системи соціального забезпечення. *Право і суспільство*. 2015. № 3(3). С. 97-101.

2. Костюк В. Л. Право на соціальні допомоги в умовах сьогодення: науково-теоретичний аспект. *Наукові записки НаУКМА. Юридичні науки*. 2018. Т. 2. С. 67-72.

3. Куценко Т. Ф. Соціальні пільги в Україні: аналітичний огляд. *Соціально-трудова відносина: теорія та практика*. 2014. № 1. С. 96-102.

4. Соціальна і гуманітарна політика : підручник / [авт. кол. : В. П. Трощинський, В. А. Скуратівський, М. В. Кравченко та ін.] ; за заг. ред. Ю. В. Ковбасюка, В. П. Трощинського. Київ : НАДУ, 2016. 792 с. С. 287-306.

5. Сокол М. В. Сім'я як суб'єкт соціально-забезпечувальних правовідносин у сфері державних соціальних допомог. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2020. Вип. 2. С. 60-64.

6. Кудлаєнко С. В. Адресна допомога як складова соціальної політики. *Державне управління: удосконалення та розвиток*. 2015. № 5. [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Duur_2015_5_15.

Семінарське заняття № 11

Державна політика у сфері загальнообов'язкового державного соціального страхування. Державна політика у сфері пенсійного забезпечення в Україні (4 год.)

Мета: здобувач вищої освіти повинен знати нормативно-правову базу стосовно соціальної роботи та соціального забезпечення, основні джерела доходів населення та механізм визначення рівня доходу, що дає право на державну допомогу; розуміння сутності бідності в сучасному світі; вміння виявляти причини бідності; вміння підбирати нормативні документи, які гарантують соціальний захист малозабезпечених сімей в Україні; вміння використовувати базові знання про принципи державної соціальної політики та шляхи соціального забезпечення населення

Питання та проблеми для обговорення:

1. Проблеми розробки міжнародних стандартів та системи якості соціальних послуг.
2. Характеристика соціальних послуг у системі якості.
3. Ключові аспекти системи якості соціальних послуг та відповідальності керівництва.
4. Персонал і матеріальні ресурси в системі якості соціальних послуг.
5. Структура системи якості соціальних послуг.

Завдання для аудиторної роботи:

1. Розкрийте сутність системи соціального страхування.
2. Назвіть принципи соціального страхування громадян.
3. Які функції виконує система соціального страхування?
4. Що є об'єктом соціального страхування?
5. Які соціальні ризики покладені в основу соціального страхування?
6. Право працівника на обов'язкове соціальне страхування в міжнародних документах.
7. Охарактеризуйте сутність загальнообов'язкового державного соціального страхування.
8. Яка мета соціального страхування на випадок безробіття?
9. Як визначається розмір допомоги по безробіттю?
10. Назвіть особливості соціального страхування від нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання, які спричинили втрату працездатності.
11. Що є об'єктом соціального страхування від нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання, які спричинили втрату працездатності?
12. Розкрийте специфіку функціонування Фонду соціального страхування від нещасних випадків на виробництві.

13. На які потреби використовуються кошти Фонду соціального страхування від нещасних випадків на виробництві?

14. Охарактеризуйте сутність соціального страхування у зв'язку з тимчасовою втратою працездатності та витратами, зумовленими народженням та похованням.

15. Назвіть умови отримання компенсації у зв'язку з тимчасовою втратою працездатності

16. Розкрийте сутність загальнообов'язкового пенсійного соціального страхування.

17. Роль і місце медичного страхування в системі соціального захисту.

18. Які головні принципи медичного страхування?

19. Обґрунтуйте відмінності обов'язкового та добровільного медичного страхування.

20. Охарактеризуйте основні пріоритети системи соціального страхування в Україні.

Завдання для самостійної роботи:

1. Скласти таблицю «Види соціального страхування».

Теми для рефератів:

1. Види і форми соціального страхування.

2. Особливості пенсійного страхування в Україні.

3. Проблеми та перспективи соціальної політики у сфері соціального страхування.

Навчальні матеріали до теми «Державна політика у сфері загальнообов'язкового державного соціального страхування. Державна політика у сфері пенсійного забезпечення в Україні»

Соціальне страхування – система правових, економічних і організаційних заходів, необхідних для посилення соціального захисту працюючих осіб і членів їхніх сімей від імовірної бідності внаслідок неможливості отримувати дохід у разі втрати роботи або працездатності через хворобу, нещасний випадок, каліцтво, старість чи смерть годувальника.

Основною метою соціального страхування є забезпечення високого ступеня компенсації доходу працюючих осіб у випадках втрати працездатності або роботи, а також здійснення реабілітаційних заходів. Відповідно, соціальне страхування виконує дві основні функції – відновлювально-компенсаційну (виплата коштів у разі настання страхового випадку) та охоронно-запобіжну (збереження та відновлення здоров'я, профілактика професійного захворювання та виробничого травматизму). Важливою також є контрольна функція - оскільки страхові фонди мають цільову спрямованість, то страхові внески мають акумулюватися на

поставлену мету, використовуватися у суворо визначених випадках і чітко окресленим колом осіб.

Соціальне страхування здійснюється у двох формах:

- обов'язкове (загальнообов'язкове державне соціальне страхування);
- добровільне (недержавне) страхування.

Мета страхування на випадок безробіття – запобігання різкому зниженню рівня життя громадян у період пошуку нової роботи і стимулювання їх до подальшого працевлаштування. Страхуванню на випадок безробіття підлягають особи, які працюють на умовах трудового договору, включаючи тих, які проходять альтернативну (невійськову) службу, а також тих, які працюють неповний робочий день або тиждень. Не сплачують страхові внески працюючі пенсіонери та особи, в яких відповідно до законодавства України виникло право на пенсію, а також іноземці та особи без громадянства, які тимчасово працюють за наймом в Україні.

Мета страхування від нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання, які спричинили втрату працездатності, – соціальний захист, охорона життя та здоров'я громадян у процесі їх трудової діяльності, зокрема проведення профілактичних заходів, спрямованих на усунення шкідливих та небезпечних виробничих факторів, запобігання нещасним випадкам на виробництві, професійним захворюванням та іншим випадкам загрози здоров'ю застрахованих осіб, викликаних умовами праці; відновлення здоров'я та працездатності потерпілих; відшкодування матеріальної та моральної шкоди застрахованим і членам їх сімей.

Допомога по тимчасовій непрацездатності надається застрахованим особам залежно від розміру заробітної плати (доходу) і страхового стажу в такій пропорції:

- застрахованим особам, які мають страховий стаж до 5 років, надається 60% середньої заробітної плати;
- страховий стаж від 5 до 8 років – 80% середньої заробітної плати;
- страховий стаж понад 8 років – 100% середньої заробітної плати.

Пенсійне страхування – довгостроковий договір між працюючим населенням і тими, хто через свій похилий вік не може більше працювати, але хто в минулому сам матеріально (сплатою страхових внесків) підтримував осіб похилого віку.

Цілі пенсійного страхування: захист від бідності при настанні старості; гарантування певного рівня доходу після завершення трудової діяльності; захист доходу працюючої особи від подальшого абсолютного і відносного знецінення внаслідок інфляції.

Загальнообов'язкове пенсійне соціальне страхування – система прав, обов'язків і гарантій, яка передбачає призначення, перерахунок і виплату пенсій, надання соціальних послуг застрахованим особам і членам їхніх сімей із коштів Пенсійного фонду України, що формуються за рахунок страхових внесків роботодавців і громадян, бюджетних та інших джерел, а

також регулює порядок формування та виплат Накопичувального пенсійного фонду.

Основним законом вітчизняної пенсійної системи є Закон України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування». У ньому визначено принципи, засади і механізми функціонування системи загальнообов'язкового державного пенсійного страхування, призначення, перерахунку і виплати пенсій, надання соціальних послуг з коштів Пенсійного фонду України, що формуються за рахунок страхових внесків роботодавців, бюджетних та інших джерел, а також регулюється порядок формування накопичувального пенсійного фонду та фінансування за рахунок його коштів видатків на оплату договорів страхування довічних пенсій або одноразових виплат застрахованим особам, членам їхніх сімей та іншим особам, передбачених цим Законом. Із прийняттям зазначеного Закону Пенсійним фондом України запроваджено персоналізований облік внесків на загальнообов'язкове державне пенсійне страхування.

Основні пріоритети системи соціального страхування в Україні:

- подолання фінансової кризи системи страхування через легалізацію заробітних плат шляхом зменшення навантаження на фонд оплати праці та підвищення відповідальності за несвоєчасну сплату або ухиляння від сплати страхових внесків (внесення змін до Кодексу про адміністративні правопорушення та Кримінального кодексу);

- внесення змін до Закону про збір та облік єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування (поетапне зменшення з 41 до 15%);

- перерозподіл структури страхових внесків до фондів соціального страхування між роботодавцями та найманими працівниками на умовах паритетності;

- об'єднання двох фондів соціального страхування - із тимчасової втрати працездатності і нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань - з метою усунення дублювання функцій та скорочення видатків на адміністрування фондів;

- забезпечення прозорості та публічності діяльності фондів соціального страхування з метою використання страхових коштів, які мають витратитися виключно на потреби застрахованих осіб та удосконалення методів контролю (створення електронної інформаційної бази для інформування про страховий стаж і суми доходів, облікованих у системі персоналізованого обліку; використання чітких моделей розрахунків тощо);

- забезпечення розмірів мінімальних страхових виплат за загальнообов'язковим державним соціальним страхуванням не нижче рівня прожиткового мінімуму;

- відновлення страхових принципів у всіх виплатах, передбачених системою загальнообов'язкового державного соціального страхування, шляхом встановлення безпосереднього зв'язку між розміром страхової виплати

та страховими внесками і забезпечення на цій основі належної диференціації виплат;

– перегляд переліку виплат та соціальних послуг, що надаються фондами соціального страхування, з метою виявлення таких, що не мають характеру страхових виплат, та перенесення їх до функцій і установ державного соціального забезпечення;

– запровадження загальнообов'язкового державного соціального медичного страхування;

– забезпечення соціального захисту громадян України, які працюють за кордоном, у разі настання страхового випадку.

Рекомендована література:

1. Великсар Т. І. Соціальне страхування як складова системи соціального захисту населення України: актуальні питання. Вісник Житомирського національного агроекологічного університету. 2013. № 1-2(2). С. 290-296.

2. Козоріз Г. Г. Соціальне страхування як елемент державної соціальної політики. Регіональна економіка. 2016. № 1. С. 70-77.

3. Макарова О.В. Соціальна політика в Україні : монографія Київ : Ін-т демографії та соціальних досліджень ім. М.В. Птухи НАН України, 2015. 244 с.

4. Мерзляк А.В. Загальнообов'язкове державне соціальне страхування в Україні: сучасний стан, проблеми та перспективи розвитку. Публічне адміністрування: теорія та практика. 2018. Вип. 1. Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Patp_2018_1_10.

5. Нікітіна В. В. Соціальне страхування як соціальний інститут: його сутність, риси і роль у розвитку суспільства. Економічна стратегія і перспективи розвитку сфери торгівлі та послуг. 2009. Вип. 1(2). С. 316-324.

6. Приказюк Н. В Соціальне страхування в Україні: проблеми та перспективи розвитку. Економіка та держава. 2013. № 6. С. 57-60.

7. Соціальна і гуманітарна політика : підручник / [авт. кол. : В. П. Трощинський, В. А. Скуратівський, М. В. Кравченко та ін.] ; за заг. ред. Ю. В. Ковбасюка, В. П. Трощинського. Київ : НАДУ, 2016. 792 с.

Семінарське заняття № 12

Державна політика у сфері праці.

Мета: знати особливості та пріоритети соціальної політики держави у сфері праці, шляхи подолання безробіття; знати нормативно-правову базу стосовно соціальної роботи та соціального забезпечення економічно активного населення; формувати здатність аналізувати суспільні процеси пов'язані з соціальним розвитком держави

Питання та проблеми для обговорення:

1. Ринок праці як об'єкт соціальної політики. Сутність та структура трудового потенціалу.
2. Ринок праці та зайнятість у соціально-економічній системі.
3. Міжнародні стандарти соціальної політики у сфері праці.
4. Пріоритетні напрями державної політики у сфері праці та зайнятості.
5. Зовнішня трудова міграція населення України та політика щодо її регулювання.

Завдання для аудиторної роботи:

1. Що таке праця і якими характеристиками вона володіє?
2. Які мета і завдання державної політики у сфері праці?
3. Дайте визначення поняттям: трудовий потенціал, людський потенціал, робоча сила.
4. Якими характеристиками володіє поняття «соціально-трудова потенціал»?
5. Які рівні трудового потенціалу?
6. Чим відрізняється трудовий потенціал від трудових ресурсів?
7. Які є характеристика трудового потенціалу?
8. Які характерні ознаки стану трудового потенціалу в сучасних умовах в Україні?
9. Що таке ринок праці і які особливості функціонування праці в умовах ринкової економіки?
10. Що свідчить про те, що ринок праці здатний до саморегуляції?
11. Що таке «пропозиція робочої сили» і з яких основних джерел вона складається?
12. Хто відноситься до категорії «економічно активне населення»?
13. Хто відноситься до зайнятого населення?
14. Що таке зайнятість населення?
15. Які особи є зайнятими?
16. Які гарантії надає держава у сфері зайнятості?
17. Хто визнається безробітним у визначенні МОП і відповідно Закону України «Про зайнятість населення»?
18. Що таке конкуренція на ринку праці і які є типи конкурентної ситуації?

19. Що складає основу стратегічних цілей та пріоритетних напрямів державної політики у сфері праці та зайнятості населення?
20. У чому суперечливість оцінки трудового потенціалу України?
21. Які основні причини виникнення проблеми, пов'язаної із підтриманням, відновленням і розвитком трудового потенціалу в Україні?
22. На що спрямована державна політика у сфері зайнятості?
23. У чому полягає активний і пасивний характер політики зайнятості?
24. На яких принципах будується державна політика у сфері зайнятості в Україні?
25. У чому полягає мета основних напрямів державної політики зайнятості України?
26. Які основні напрями державної політики у сфері зайнятості населення визначає Закон України «Про зайнятість населення»?
27. Охарактеризуйте державну політику щодо зайнятості молоді.
28. Охарактеризуйте державну політику щодо зайнятості осіб з інвалідністю.
29. Охарактеризуйте державну політику щодо праці дітей.
30. На що спрямована державна політика у сфері безпеки та охорони праці?
31. Які головні принципи політика у сфері безпеки та охорони праці визначенні МОП?
32. На яких принципах базується державна політика в галузі охорони праці в Україні?
33. Які основні пріоритетні напрями державної політики у сфері охорони праці?

Питання для самостійної роботи:

1. Міжнародні стандарти соціальної політики у сфері праці (5, С. 139-147).
2. Зовнішня трудова міграція населення України та політика щодо її регулювання (5, С. 176-190)

Теми для рефератів:

1. Ситуація на ринку праці України, шляхи зниження безробіття.
2. Регулювання ринку праці за допомогою міграційних потоків.
3. Вимушене безробіття та його форми.
4. Тенденції зайнятості в Україні.
5. Гендерна політика і зайнятість.
6. Причини зниження рівня реальної зарплати в Україні.
7. Громадські та тимчасові роботи як форми зайнятості.
8. Особливості основних світових моделей ринку праці.
9. Соціально-економічні наслідки безробіття.

Навчальні матеріали до теми «Державна політика у сфері праці».

Метою державної соціальної політики у сфері праці є:

- регламентація трудових відносин
- установлення державних гарантій щодо прав громадян на працю
- створення сприятливих умов праці
- захист прав та інтересів працівників і роботодавців.

Основу стратегічних цілей та пріоритетних напрямів державної політики у сфері праці та зайнятості населення складають:

- державна політика щодо збереження і розвитку трудового потенціалу;
- державна політика у сфері зайнятості;
- державна політика у сфері безпеки та охорони праці.

Завдання державної політики у сфері праці – спрямувати діяльність державних та громадських інститутів, суспільних груп та окремих осіб (суб'єктів соціальної політики) на створення умов для реалізації прав людини у сфері праці.

Основними причинами виникнення проблеми, пов'язаної із підтриманням, відновленням і розвитком трудового потенціалу, що особливо гостро виявляється в період суспільної кризи, є:

- демографічна криза, зокрема високий рівень передчасної смертності населення та критично низький рівень народжуваності;
- невідповідність якості робочої сили потребам сучасного ринку праці;
- занижена ціна робочої сили, яка сформувала низький рівень доходів населення;
- диспропорції в розмірах заробітної плати, що зумовило надмірну диференціацію доходів працюючого населення і знизило мотивацію до високопродуктивної праці;
- трудова міграція кваліфікованої робочої сили за кордон;
- порушення трудових прав працівників, недоліки в системі охорони праці;
- наявність нерегламентованої зайнятості населення;
- недостатній розвиток соціального діалогу.

Державна політика у сфері зайнятості – система принципів, підходів та практичних заходів держави, спрямованих на:

- забезпечення рівних можливостей особам у реалізації їх права на працю;
- сприяння підвищенню професійного рівня працездатного населення відповідно до суспільних потреб;
- сприяння зайнятості населення, у тому числі в сільській місцевості та на депресивних територіях;
- забезпечення економіки кваліфікованими кадрами;
- збалансування попиту на робочу силу (створення належної кількості робочих місць) та її пропонування (створення умов для професійного розвитку, гідних умов для праці);

- забезпечення повної та продуктивної вільно обраної зайнятості;
- забезпечення соціального захисту осіб у разі настання безробіття;
- посилення соціального та правового захисту громадян України, які працюють за кордоном.

Мета основних напрямів державної політики зайнятості полягає у створенні за допомогою правового, організаційного та економічного механізму умов для сприяння:

- зайнятості населення шляхом збереження ефективних та створення нових робочих місць на підприємствах, в установах і організаціях усіх форм власності;
- самостійній зайнятості населення, розвитку підприємництва;
- підготовці робочої сили, професійний склад і кваліфікаційний рівень якої відповідає потребам економіки та ринку праці;
- підвищенню якості робочої сили, розвитку системи професійного навчання кадрів протягом періоду трудової діяльності з урахуванням потреб ринку праці;
- посиленню мотивації до легальної продуктивної зайнятості;
- зайнятості громадян, що потребують соціального захисту і неспроможні на рівних умовах конкурувати на ринку праці;
- професійній підготовці та зайнятості осіб з обмеженими фізичними і розумовими можливостями;
- поверненню зареєстрованих безробітних до продуктивної зайнятості;
- детінізації відносин у сфері зайнятості населення;
- легалізації зовнішньої трудової міграції громадян України та посиленню їх соціального захисту.

Рекомендована література:

1. Вітряк Т.Б. Сучасний стан вітчизняного ринку праці та зайнятості населення. Сучасні проблеми ринку праці і зайнятості в контексті політики швидкого економічного зростання : матер. засідання круглого столу (17 трав. 2018 р., м. Київ). Київ : ІПК ДСЗУ, 2018. С. 26-30.

2. Джаман М.О. Проблеми зайнятості населення України та пропозиції щодо їх вирішення у контексті економічного розвитку. Сучасні проблеми ринку праці і зайнятості в контексті політики швидкого економічного зростання : матер. засідання круглого столу (17 трав. 2018 р., м. Київ) (за наук. ред. С.М. Кожем'якіної). Київ : ІПК ДСЗУ, 2018. 54 с. С. 4-6.

3. Кравець І. М., Крушинська А.В. Зайнятість та соціальне страхування: аспекти захисту економічно активного населення. Вісник Хмельницького національного університету. Економічні науки. 2021. № 6(1). С. 113-119.

4. Макарова О.В. Соціальна політика в Україні : монографія Київ : Ін-т демографії та соціальних досліджень ім. М.В. Птухи НАН України, 2015. 244 с.

5. Соціальна і гуманітарна політика : підручник / [авт. кол. : В. П. Трощинський, В. А. Скуратівський, М. В. Кравченко та ін.] ; за заг. ред. Ю. В. Ковбасюка, В. П. Трощинського. Київ : НАДУ, 2016. 792 с.

Семінарське заняття 13

Державна політика у сфері регулювання доходів населення

Мета: здобувач вищої освіти повинен знати особливості, пріоритети та напрямки вдосконалення соціальної політики держави у сфері регулювання доходів населення; нормативно-правову базу стосовно соціальної роботи та соціального забезпечення; вміти використовувати базові знання про принципи державної соціальної політики та шляхи соціального забезпечення населення.

Питання для обговорення

1. Сутність та структура соціальних доходів населення.
2. Політика у сфері доходів.
3. Оплата праці в системі державної політики регулювання доходів населення
4. Фіскальна система державного регулювання доходів населення.
5. Напрями вдосконалення державної політики у сфері регулювання доходів населення

Завдання для аудиторної роботи:

1. Які є визначення поняття «дохід населення»?
2. Що означає дохід населення у широкому і вузькому значенні?
3. Чим відрізняється дохід від багатства?
4. Які основні функції виконують доходи населення?
5. Які показники використовують для аналізу доходів населення?
6. Що виступає державними стандартами у сфері доходів?
7. Що відноситься до трудових та нетрудових доходів?
8. Які доходи населення отримує у вигляді поточних трансфертів?
9. Яким чином відбувається розподіл доходів? Що таке національний дохід та первинний розподіл доходів?
10. Які підходи використовують для оцінки рівня життя і доходів населення?
11. Від яких факторів залежить величина реальних доходів?
12. Які основні джерела доходів сім'ї?
13. Для яких цілей використовуються сімейні доходи?
14. У чому має полягати втручання держави у сферу регулювання доходів населення?
15. Чи можна досягти абсолютної рівності у сфері доходів?
16. Чому ринкова економіка допускає високий ступінь нерівності доходів?
17. Які були ідеї та практичні спроби вирішити проблему нерівності доходів в історії суспільних відносин?
18. У яких міжнародних документах закріплено необхідність державного регулювання доходів населення з метою недопущення надмірної диференціації рівня життя?
19. Які використовуються методи та інструменти державного

регулювання доходів?

20. У чому проявляється низька ефективність державної політики регулювання доходів населення?

21. Що таке заробітна плата і які функції вона виконує?

22. Дайте пояснення термінам: верхня та нижня межа зарплати, номінальна та реальна заробітна плата.

23. За допомогою чого вимірюється якість праці найманих працівників?

24. Які є основні види заробітної плати? Дайте їх характеристику.

25. Як держава в Україні впливає на Україну на рівень номінальної заробітної плати?

26. Які особливості оплати праці в бюджетній сфері?

27. Яка нова система оплати праці складається умовах переходу до ринкової економіки?

28. У чому сутність і призначення фіскальної політики?

29. На досягнення яких результатів спрямована політика держави щодо перерозподілу доходів населення?

30. Які є найвагоміші фіскальні інструменти регулювання доходів населення?

31. Що таке трансфертні платежі населенню?

32. Що таке податки? Які завдання вирішує держава за допомогою податку?

33. У чому полягає сутність соціальної справедливості в процесі оподаткування доходів населення?

34. Які завдання фіскальної політики у сфері регулювання доходів населення?

35. Які мають бути основні напрямки вдосконалення державної політики у сфері доходів населення?

36. Які заходи можуть забезпечити ефективну політику у сфері доходів?

37. Які заходи має включати ефективна політика доходів для соціально уразливих, непрацевдатних та незайнятих верств населення?

38. Якими шляхами має здійснюватись підтримка безпечного рівня доходів?

39. Що необхідно здійснити для зниження диференціації доходів?

Завдання для самостійної роботи:

1. Сутність соціальних доходів населення (5, С. 198-207)

2. Спроби регулювання доходів в історії соціальних відносин (5, С. 207-210).

Теми для рефератів:

1. Характеристика соціальних доходів населення.

2. Проблема досягнення соціальної рівності у доходах.

3. Актуальні проблеми вдосконалення державної політики у сфері регулювання доходів населення.

Навчальні матеріали до теми «Державна політика у сфері регулювання доходів населення»

Доходи населення є одним із найважливіших показників добробуту суспільства, рівня соціального і економічного розвитку держави.

Основні функції, які виконують доходи населення:

- бути економічною основою відтворення народонаселення;
- забезпечувати добробут та якість життя;
- визначати рівень споживання та формувати платоспроможний попит;
- забезпечувати рівень нагромадження, яке є джерелом інвестиційних ресурсів;
- визначати можливості людського розвитку;
- бути критерієм соціальної орієнтації економіки.

У сфері доходів державними соціальними стандартами виступають *прожитковий мінімум, мінімальна заробітна плата, мінімальна пенсія за віком*, які визначено Законом України «Про державні соціальні стандарти та державні соціальні гарантії».

Для оцінки рівня життя і доходів населення використовуються поняття номінальний і реальний дохід. Номінальний дохід – це кількість грошей, одержаних людиною або юридичною особою протягом певного часу. З цієї суми грошей люди сплачують податки, інші обов'язкові платежі. Отже, кількість грошей, що залишається в сім'ї для особистого споживання та заощадження, менша від номінального доходу на суму податків та інших обов'язкових платежів.

Реальний дохід виражається тією кількістю товарів та послуг, яку можна купити на дохід, що залишається в розпорядженні особи з урахуванням зміни цін. Із сказаного вище випливає, що первинні або номінальні доходи не повністю використовуються для задоволення особистих потреб. Вони перерозподіляються через податкову систему та інші обов'язкові платежі. Основним показником життєвого рівня народу в цілому є середній розмір національного доходу в розрахунку на душу населення. Він відображає загальний рівень добробуту народу.

Величина реальних доходів і рівень та структура споживання населення залежать від таких основних факторів:

- розмірів грошових та натуральних доходів;
- рівня цін на предмети споживання та послуги;
- розмірів квартирної плати та ціни комунальних послуг;
- обсягу безплатних і пільгових послуг;
- розмірів податків.

Необхідність державного регулювання доходів населення з метою недопущення надмірної диференціації рівня життя та підтримки бідних верств населення закріплено міжнародними актами, прийнятими міжнародними організаціями та форумами

У сучасному світі державне регулювання доходів населення в більшості країн охоплює як первинний їх розподіл, так і перерозподіл та здійснюється такими методами й інструментами.

По-перше, це – встановлення мінімальних соціальних стандартів у сфері доходів:

- прожиткового мінімуму,
- мінімальної заробітної плати,
- пенсій,
- стипендій.

По-друге, шляхом установаження умов і розмірів оплати праці окремих працівників державного сектору економіки. Це стосується державних службовців та зайнятих у бюджетних організаціях, які складають значну частину робочої сили.

По-третє, шляхом визначення порядку та умов оподаткування доходів, запровадження прогресивної шкали оподаткування. Майже в усіх розвинених країнах прибутковий податок має прогресивний характер, при чому рівень оподаткування найбагатших може досягати 50-60%. Це дає змогу суттєво перерозподіляти дохід між різними верствами населення та зменшувати нерівність доходів.

По-четверте, шляхом соціального страхування, спрямованого на запобігання різноманітним соціальним ризикам. Сюди належать державне та недержавне пенсійне страхування, страхування на випадок тимчасової втрати працездатності, страхування на випадок безробіття. Держава встановлює норми і види обов'язкових відрахувань у соціальні фонди.

По-п'яте, держава здійснює соціальну допомогу тим верствам населення, які внаслідок різноманітних причин не мають доходів або мають низькі доходи і опинилися в скрутному становищі. До них відносять особи з інвалідністю, сім'ї з дітьми, малозабезпечені сім'ї.

По-шосте, одним із найбільш важливих чинників, що визначає доходи населення, є бюджетне регулювання та фінансування соціальної сфери. Особливо важливим є визначення таких норм і нормативів, як:

- ставки заробітної плати,
- розміри пенсій, стипендій,
- норми витрат на харчування та медикаменти в соціальних бюджетних установах.

По-сьоме, шляхом визначення порядку та умов індексації доходів для забезпечення їх захисту від знецінення в умовах інфляції. Так, в європейських країнах поріг індексації коливається в межах від 0,2 до 5,0% підвищення індексу споживчих цін.

Політика держави щодо перерозподілу доходів населення розглядається як засіб досягнення двох протилежних результатів:

- поліпшення життєвого рівня бідних через надання їм відповідної допомоги, звільнення від сплати податків, тобто зменшення їхніх життєвих негараздів;

• оподаткування доходів багатших, від яких і мають надійти кошти до малозабезпеченої частини населення.

Найвагомішими фіскальними інструментами регулювання доходів населення є трансфертні платежі фізичним особам та податки, які сплачують фізичні особи. Використовуючи ці інструменти, держава надає різні види допомоги, субсидії, стипендії, пенсії, перерозподіляє дохід за допомогою податку з доходів фізичних осіб та законодавчо встановлює межі мінімальних доходів, нижче яких вони не можуть бути.

Трансфертні платежі населенню – виплати державою особі або домогосподарству грошей (товарів і послуг), взамін яких платник (держава) не отримує товарів і послуг. Тобто трансфертні платежі населенню - це державні платежі індивідам, які здійснюються на безоплатній основі (пенсії, стипендії, соціальні допомоги). Трансфертні платежі переважно надаються бідним людям, тобто тим, які, маючи мізерні доходи або взагалі не маючи ніяких доходів, потребують допомоги від держави, оскільки неспроможні самостійно підняти свій життєвий рівень.

Податки – законодавчо оформлені, обов'язкові щодо сплати частини перерозподіленого доходу, що спрямовуються в розпорядження держави для виконання нею суспільних функцій. За допомогою податків держава вилучає частку поточного чи нагромадженого доходу в одних осіб і передає його іншим, таким чином забезпечуючи грошовими коштами тих людей, які відчують доцільну, суспільно визнану потребу в ресурсах, однак не в змозі забезпечити її з власних джерел.

Рекомендована література:

1. Історія та теорія соціальної політики України: навч. посібн. / А.О. Ярошенко, Т. В. Семигіна, Н.В. Сухицька. За ред. А.О. Ярошенко. Київ : НПУ імені М.П. Драгоманова, 2018. 289 с.

2. Попадинець Н. М., Жебчук Р. Л. Державна політика регулювання доходів в умовах підвищення фіскальних ризиків, спричинених пандемією COVID-19. Український журнал прикладної економіки. 2021. Т. 6, № 2. С. 99-106.

3. Соціальна і гуманітарна політика : підручник / [авт. кол. : В. П. Трощинський, В. А. Скуратівський, М. В. Кравченко та ін.] ; за заг. ред. Ю. В. Ковбасюка, В. П. Трощинського. Київ : НАДУ, 2016. 792 с.

4. Соціальна політика : навч. просіб. / Л.Д. Климанська, В.Є. Савка, Н.М. Хома [та ін.] ; за заг. ред. В.М. Пічі та Я. Б. Турчин. Львів : «Новий світ-2000», 2022. 232 с.

5. Старостенко Г. Г., Перегудова А.С. Регулювання диференціації доходів населення й зниження бідності. Вчені записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського. Серія : Економіка і управління. 2020. Т. 31(70), № 2(1). С. 14-20.

6. Труфанова Ю. Державні соціальні допомоги малозабезпеченим сім'ям в умовах воєнного стану. Актуальні проблеми правознавства, 2022. №3. С.130-134.

7. Шкірко О. І. Державна політика регулювання доходів населення в Україні. Науковий вісник Херсонського державного університету. Сер. : Економічні науки. 2017. Вип. 22(2). С. 78-81.

Семінарське заняття № 14

Соціальна політика у відповідь на виклики демографічного старіння

Мета: здобувач вищої освіти повинен знати основні складові політики активного старіння, вміти виявляти основні напрямки соціальної політики стосовно осіб похилого віку в Україні; нормативно-правову базу стосовно соціальної роботи та соціального забезпечення; вміти використовувати базові знання про принципи державної соціальної політики та шляхи соціального забезпечення населення.

Питання та проблеми для обговорення:

1. Основні проблеми пов'язанні зі старіння у світі і Україні.
2. Міжнародні угоди у сфері політики щодо осіб похилого віку.
3. Сутність політики активного старіння та проблеми її реалізації в Україні
4. Недоліки формування соціальної політики щодо осіб похилого віку в Україні та основні вектори її вдосконалення.
5. Основні напрямки політики щодо осіб похилого віку (зайнятість, збереження здоров'я, соціальної інтеграції, протидія насильству).

Завдання для аудиторної роботи:

1. Чим викликані проблеми осіб похилого віку у сучасному світі?
2. Яке головне завдання соціальної політики щодо осіб похилого віку на сучасному етапі?
3. Які складові концепції успішного старіння?
4. У чому може проявлятися посиljena участь в економічній діяльності осіб похилого віку?
5. Які проблеми має Україна в реалізації концепції успішного старіння?
6. Які міжнародні документи регулюють питання ставлення до осіб похилого віку?
7. Які зобов'язання країн передбачає Регіональна стратегія реалізації Мадридського плану з проблем старіння?
8. Якою є класифікація напрямів державної політики залежно від віку літніх людей з позицій широкого підходу до політики інвестиції в процес активного старіння?
9. Назвіть головні недоліки соціальної політики України стосовно осіб похилого віку?
10. Які основні вектори вдосконалення політики щодо літніх людей?
11. Які особливості політики сприяння зайнятості літніх людей?
12. Які напрямки політики щодо збереження здоров'я літнього населення?
13. Які необхідні кроки для реалізації політики соціальної інтеграції осіб похилого віку?

14. Які напрями державної політики протидії насильству в сім'ї щодо осіб похилого віку?

Завдання для самостійної роботи:

1. Діяльність будинків-інтернатів (пансіонати) для громадян похилого віку.

Теми для рефератів:

1. Пенсійне забезпечення людей похилого віку в Україні.
2. Організації та установи для людей похилого віку в Україні.
3. Правові засади соціального захисту людей похилого віку в Україні.

Навчальні матеріали з теми «Соціальна політика у відповідь на виклики демографічного старіння»

Одна з проблем політики – досягти розгляду старіючого населення як важливого природного ресурсу, а не як соціального вантажу, і використовувати можливості застосування запасу цього людського капіталу, який збільшується.

Залишковий трудовий потенціал населення пенсійного віку в Україні використовується вкрай неефективно (принаймні поза межами сімейного господарства). Тому першочергового значення набуває завдання створення передумов для більш ефективної, з економічної та соціальної точок зору, участі старшого покоління у виробництві та в суспільному житті.

Зусилля людей похилого віку найефективніше можуть бути використані в демогосподарстві (самообслуговування, догляд за дітьми, їх виховання тощо).

Політику щодо літніх осіб в Україні, яка наразі спрямована на забезпечення найнеобхідніших їхніх потреб, належить поступово переорієнтовувати на розширення прав і можливостей літніх осіб, як того вимагають принципи «активного довголіття».

Практичні кроки з удосконалення й розвитку політики щодо літніх осіб мають бути сконцентровані на таких її напрямках:

- реформування пенсійної системи;
- сприяння зайнятості літніх працівників та подовження трудового періоду;
- створення умов для поліпшення здоров'я та активного довголіття;
- забезпечення соціальної інтеграції літніх осіб.

Специфіка політики сприяння зайнятості літніх людей полягає в тому, що передусім ставиться завдання продовження зайнятості на тому самому робочому місці, на якому особа перебувала до досягнення пенсійного віку, або в того самого роботодавця. Пошук нового місця роботи є значно менш бажаним варіантом розвитку подій, оскільки перехід на нову роботу значно частіше супроводжується частковою втратою соціально-професійного

статусу і потребує більших зусиль. Найбільш прийнятним способом розв'язання проблеми зайнятості літніх людей є використання схем поступового виходу на пенсію, що дають змогу «розподілити» процес виходу з ринку праці на кілька років, за які працівник поступово переходить від цілорічної зайнятості на умовах повного робочого часу до часткової зайнятості (частину робочого часу чи року).

У царині охорони здоров'я літніх осіб має насамперед здійснюватися:

- заохочення до здорового способу життя індивідів усіх вікових груп як передумови активного старіння та довголіття і, зокрема, сприяння фізичній активності літніх осіб (через обмін досвідом та методами передової практики у цій сфері, запровадження цільових програм на рівні місцевих громад, розробку рекомендацій щодо сприяння фізичній активності в усіх типах установ охорони здоров'я, інформаційно-просвітницькі кампанії за участю ЗМІ, надання підтримки місцевим органам влади у створенні мотивувального середовища та інфраструктури);

- пристосування до потреб літнього населення системи охорони здоров'я (підготовка належної кількості фахівців у сфері геріатрії та геронтології, поліпшення стану відповідної інфраструктури; забезпечення належного охоплення програмами протидії захворюванням найбільш уразливих груп осіб похилого віку; зміцнення обміну інноваційними моделями сприяння людям похилого віку у збереженні здоров'я, підвищення «санітарної грамотності» літніх осіб, їхніх родичів та добровільних помічників; поліпшення умов роботи тих, хто надає послуги людям похилого віку, та ін.);

- інші заходи.

Серед необхідних кроків у напрямі забезпечення соціальної інтеграції літнього населення в Україні слід насамперед наголосити на таких:

- за допомогою ЗМІ сприяти формуванню позитивного ставлення до похилого/пенсійного віку через його висвітлення як на ступню в житті людини етапу розвитку особистості, пом'якшувати асоційовані із похилим віком негативні прояви цього етапу й посилювати позитивні аспекти пенсійного віку;

- сприяти створенню й розвитку територіальних Центрів дозвілля для літніх людей, де вони мали б можливість спілкуватися, проводити разом час, грати в улюблені ігри, читати журнали, обмінюватися книжками, отримувати консультації, необхідну інформацію; у великих центрах ввести до штатного розпису посаду психолога, обізнаного з особливостями розвитку літніх людей;

- заохочувати літніх людей до участі в навчальних програмах, а також урізноманітнювати навчальні дисципліни і курси, розробляти (або адаптувати) освітні програми для різних вікових груп, ураховуючи вікові особливості психічного і фізіологічного розвитку літніх людей; розширювати доступ літніх людей до новітніх технологій з відповідним навчанням;

- популяризувати в суспільстві ідеї взаємної міжпоколінної

відповідальності, сприяти усвідомленню того, що представники будь-якого покоління, незалежно від віку, мають не лише права, а й обов'язки і в цьому контексті відповідальність та роль літніх людей не менша, ніж представників інших вікових контингентів;

- надавати державну та громадську підтримку розвитку волонтерства серед літніх осіб.

Рекомендована література:

1. Величко Н. М., Вялих Т.І. Стан соціального захисту людей похилого віку в Україні. Журнал неврології ім. Б. М. Маньковського. 2021. Т. 9, № 3. С. 74-75.

2. Денисенко К. Нормативно-правове забезпечення державної політики у сфері соціального захисту осіб похилого віку: сучасний стан та напрями удосконалення. Державне управління та місцеве самоврядування. 2017. Вип. 3. С. 67-72.

3. Соціальна і гуманітарна політика : підручник / [авт. кол. : В. П. Трощинський, В. А. Скуратівський, М. В. Кравченко та ін.] ; за заг. ред. Ю. В. Ковбасюка, В. П. Трощинського. Київ : НАДУ, 2016. 792 с. С. 45-52.

4. Соціальна політика : навч. просіб. / Л.Д. Климанська, В.Є. Савка, Н.М. Хома [та ін.] ; за заг. ред. В.М. Пічі та Я. Б. Турчин. Львів : «Новий світ-2000», 2022. 232 с.

5. Чернописька В., Баран А. Міжнародно-правові стандарти соціального захисту людей похилого віку. Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Серія : Юридичні науки. 2019. Вип. 24. С. 61-68.

Семінарське заняття 15

Напрями та механізми модернізації державної політики у сфері соціального захисту щодо окремих верств населення в Україні

Мета: знати і розуміти основні напрями соціальної політики стосовно окремих категорій населення; знати нормативно-правову базу стосовно соціальної роботи та соціального забезпечення окремих категорій населення; вміти використовувати базові знання про принципи державної соціальної політики та шляхи соціального забезпечення населення.

Питання для обговорення:

1. Особливості соціальної політики щодо осіб із функціональними обмеженнями
2. Діти в системі пріоритетів соціальної політики.
3. Базові чинники соціального захисту молоді.
4. Особливості соціального захисту внутрішньо переміщених осіб.

Завдання для аудиторної роботи:

1. Які стереотипи щодо людей з обмеженими можливостями панують у суспільстві?
2. Які базові проблеми людей з особливими потребами?
3. Які заходи передбачає фінансово-економічний механізм подолання проблем людей з функціональними обмеженнями
4. Які заходи передбачає організаційно-інституційний механізм розв'язання проблем людей із функціональними обмеженнями?
5. Які заходи передбачає інформаційний механізм розв'язання проблем людей із функціональними обмеженнями?
6. Які зловживання мають місце стосовно людей із функціональними обмеженнями?
7. Які заходи передбачає модернізація соціальної підтримки сімей з дітьми?
8. Які заходи передбачає фінансово-економічний механізм удосконалення соціальної підтримки сімей із дітьми та дітей, позбавлених батьківського піклування?
9. Які базові чинники соціального захисту молоді?
10. У чому полягають особливості соціального захисту внутрішньо переміщених осіб?
11. Які зміни відбулись у соціальному захисті ВПО із запровадження воєнного стану?

Навчальні матеріали до теми «Напрями та механізми модернізації державної політики у сфері соціального захисту щодо окремих верств населення в Україні».

Зменшенню економічної та соціальної маргіналізації осіб з інвалідністю сприятиме комплексна підтримка, яка потребує розв'язання базових проблем людей з особливими потребами:

- суттєво підвищувати розміри державної допомоги;
- реформувати систему соціальних послуг, зокрема стаціонарні установи перетворити на допоміжні служби, які дадуть змогу неповносправним жити без відриву від соціуму та отримувати реабілітаційні послуги за місцем проживання або в центрах денного перебування;
- здійснити належну перевірку щодо дотримання нормативів і стандартів у створенні безбар'єрного середовища;
- контролювати забудовників щодо виділення відповідної частки квартир для цієї категорії громадян;
- сприяти запровадженню інклюзивного навчання в загальноосвітніх навчальних закладах;
- більш широко використовувати можливості дистанційної освіти та дистанційної роботи;
- посилювати державний нагляд за дотриманням роботодавцями квоти на працевлаштування осіб з інвалідністю та забезпечувати їм належні умови праці;
- позбавити співробітництво держави і громадських організацій осіб з інвалідністю переважно формального статусу.

Розв'язання зазначених проблем потребує відповідних механізмів.

В Україні найбільший ризик бідності мають сім'ї з двома і більше дітьми. Модернізація соціальної підтримки сімей з дітьми повинна включати низку конкретних заходів:

- уведення вагомих податкових знижок для осіб, які мають кількох дітей, запровадження диференціації податку на доходи залежно від сімейного статусу особи та кількості дітей у родині;
- додаткових інструментів сприяння зайнятості серед жінок (дотації роботодавцям на дистанційне працевлаштування молодих мам, можливість для мам, які виховують дитину до 3 років, пройти навчання або перепідготовку);
- посилення державних гарантій щодо надання цільових довгострокових кредитів на купівлю або будівництво житла для молодих сімей, а також підвищення ефективності механізму пільгового кредитування житла залежно від чисельності дітей у сім'ї;
- створення нових місць у дошкільних навчальних закладах, розширення інфраструктури та забезпечення доступності дитячих дошкільних закладів, закладів денного перебування дитини (у тому числі дитини з інвалідністю);
- розробки і впровадження національних стандартів виховання, освіти, медичного і соціального захисту дітей, що допоможе подолати нерівність доступу до соціальних благ і послуг між дітьми в сім'ях з різним рівнем добробуту, між дітьми, які проживають у сільській місцевості і

містах, між дітьми, які проживають з батьками та в закладах системи соціального захисту;

- забезпечення комплексної (соціальної, психологічної, медичної) реабілітації дітей, які перебувають у закладах соціального захисту, а також дітей, які постраждали від насильства в сім'ї;
- забезпечення соціального супроводження неповнолітніх осіб, що повернулися з місць позбавлення волі, з метою їх соціальної адаптації;
- виховання та утримання дітей за принципом родинності;
- забезпечення пріоритету сімейних форм улаштування;
- забезпечення соціально-правових гарантій і захист майнових, житлових та інших прав та інтересів дітей;
- створення належних умов для їх фізичного, інтелектуального і духовного розвитку, підготовки дітей до самостійного життя;
- забезпечення вільним вибором сфери професійної діяльності, яка б оптимально відповідала потребам та бажанням особистості дитини та запитам ринку праці.

Системного соціального захисту в Україні потребують діти, позбавлені батьківського піклування. Закордонний досвід засвідчує, що інститут соціального захисту дітей, які залишилися без піклування батьків, у сучасних умовах має орієнтуватися на допомогу дитині та створення сприятливих умов для успішної реабілітації родини.

Молодь завжди була найдинамічнішою частиною суспільства, яка прагне змінити життя на краще.

Базовими чинниками соціального захисту молоді є такі:

- забезпечення гарантій для стабільної зайнятості на основі створення конкурентоспроможних робочих місць, які ґрунтуються на їх якості та гідних умовах праці найманих працівників;
- дотримання соціальних гарантій державою на отримання пристойної та легальної заробітної плати від роботодавця, своєчасності її виплати;
- створення умов для реалізації економічної ініціативи молоді, державна підтримка розвитку молодіжного підприємництва;
- реальне гарантування першого робочого місця для молодих осіб шляхом надання роботодавцям пільгових кредитів і дотацій;
- інші.

Для розв'язання проблем внутрішньо переміщених осіб було принципово змінено і доповнено законодавство, прийнято закони України «Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України» (від 15 квітня 2014 р.).

Спрощено процедуру набуття статусу безробітної особи, а також скорочено перелік необхідних документів для його набуття.

Спрощено механізм виплат пенсій: за місцем тимчасового перебування пенсіонер звертається до найближчого управління Пенсійного фонду із заявою, надає паспорт та, за наявності, пенсійне посвідчення і довідку про

ідентифікаційний код. Забезпечено розгляд їх звернень у першочерговому порядку.

Урегульовано механізм щодо призначення державної допомоги за місцем фактичного проживання внутрішньо переміщених осіб після взяття їх на облік як осіб, які переміщуються з тимчасово окупованої території України.

Найкращим способом соціального захисту внутрішньо переміщених осіб є надання можливості гідного працевлаштування.

Основні напрями забезпечення соціального захисту внутрішньо переміщених осіб, а саме:

- створення та ведення Єдиної інформаційної бази даних про внутрішньо переміщених осіб для їх обліку (відновлення документів, необхідних для підтвердження громадянства України, та для реалізації належних прав, гарантій і свобод) з метою забезпечення соціального захисту та соціального супроводу (забезпечення їх житлом, необхідним харчуванням, реєстрацію їх фактичного місця перебування, виплату передбаченої законодавством державної допомоги), насамперед найменш захищених категорій населення (люди похилого віку, особи з інвалідністю, багатодітні сім'ї, одинокі матері (батьки) з дітьми тощо); з метою проведення оцінки необхідних для задоволення поточних і більш віддалених потреб внутрішньо переміщених осіб, адже відсутність Єдиної інформаційної бази даних створює ризики неефективного та безадресного (нецільового) використання коштів;

- формування установок щодо пристосування до нових умов нормальної життєдіяльності працездатного населення внутрішньо переміщених осіб у регіонах тимчасового перебування: стимулювання підвищення рівня зайнятості, створення нових робочих місць, спрощене відкриття малого бізнесу, підвищення кваліфікації, перекваліфікації та сприяння у працевлаштуванні, залучення до оплачувальних громадських робіт, а також забезпечення реалізації прав на пенсійне забезпечення, загальнообов'язкове державне соціальне страхування, соціальні та медичні послуги, освіту;

- створення реєстру розміру збитків (майнової шкоди) втрат, завданих внутрішньо переміщеним особам, а саме – майна, житла, розмірів заборгованості із зарплати, соціальних виплат, пенсій з метою ліквідації цієї заборгованості та повернення громадянам майна (компенсації його вартості), у тому числі в натуральній формі (надання земельних ділянок під будівництво, будматеріалів та цільових споживчих кредитів) за місцем його втрати або у сільській місцевості;

- інші.

Рекомендована література:

1. Алімова І. Є. Правове регулювання соціального захисту внутрішньо переміщених осіб: проблеми та шляхи їх вирішення. Теорія та практика державного управління. 2020. Вип. 1. С. 126-133.
2. Добренька Н. В. Гарантійні засади реалізації соціальних прав особами з інвалідністю під час воєнного стану. Міжнародний науковий журнал «Інтернаука». Серія : Юридичні науки. 2023. № 1. С. 70-74.
3. Історія та теорія соціальної політики України: навч. посібн. / А.О. Ярошенко, Т. В. Семигіна, Н.В. Сухицька. За ред. А.О. Ярошенко. Київ : НПУ імені М.П. Драгоманова, 2018. 289 с.
4. Пільги та гарантії внутрішньо переміщеним особам (2022 р.) Режим доступу: <https://cutt.ly/ZNwWnr3>.
5. Соціальна і гуманітарна політика : підручник / [авт. кол. : В. П. Трощинський, В. А. Скуратівський, М. В. Кравченко та ін.] ; за заг. ред. Ю. В. Ковбасюка, В. П. Трощинського. – Київ : НАДУ, 2016. 792 с.
6. В.Є. Савка, Н.М. Хома [та ін.] ; за заг. ред. В.М. Пічі та Я. Б. Турчин. Львів : «Новий світ-2000», 2022. 232 с.
7. Яригіна Є. П. Право сімей із дітьми на соціальний захист як складова соціальних прав людини і громадянина: вітчизняний і європейський контекст. Проблеми законності. 2019. Вип. 145. С. 118-128.
8. Молоченко І. А. Нормативно-правове забезпечення життєдіяльності людей з інвалідністю в Україні. Науковий вісник ужгородського університету, Серія «Педагогіка. Соціальна робота». 2021. Вип. 1(48). С. 280–283.
9. Паровишник О. В. Забезпечення прав інвалідів в Україні: теоретичні і практичні засади адміністративно-правового регулювання : монографія Харків : Право, 2016. 264 с.
10. Трунова Г.А. Правові аспекти соціального захисту громадян України в умовах воєнного стану. Правова держава : щорічник наук. праць / Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України. Київ : Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, 2022. Вип. 33. С. 456-465.

Перелік запитань до модульних контрольних робіт з освітнього компонента «Державна політика в сфері соціального захисту».

МКР 1

1. Розкрийте поняття державної політики та державної політики у сфері соціального захисту.
2. Розкрийте поняття та значення системи соціального захисту населення як складової соціальної політики. Функції та складові соціального захисту.
3. Охарактеризуйте умови реалізації соціальної політики.
4. Охарактеризуйте суб'єкти соціальної політики.
5. Охарактеризуйте об'єкти соціальної політики. Фокус соціальної політики.
6. Розкрийте особливості соціальної політики у державах з командно-адміністративною та ринковою економіками.
7. Основні моделі соціальної політики в державах з ринковою економікою.
8. Правове і нормативно-методичне забезпечення соціальної політики. Гарантії соціального захисту в Україні.
9. Розкрийте поняття соціальної сфери. Галузі соціальної сфери та джерела їх фінансування.

МКР 2

1. Державна соціальна політика у сфері соціального захисту і соціальної безпеки. Необхідність соціального захисту в умовах ринкової економіки. Загальна характеристика основних складових соціального захисту населення.
2. Пріоритетні напрями державної соціальної політики у сфері праці та зайнятості.
3. Державна соціальна політика у сфері державного соціального страхування в Україні.
4. Сучасний стан і проблеми пенсійної системи України.
5. Державна соціальна політика у сфері регулювання доходів.
6. Соціальна політика подолання бідності.
7. Державна соціальна політика у сфері соціального захисту осіб з інвалідністю.
8. Державна соціальна політика у сфері соціального захисту осіб похилого віку.
9. Державна соціальна політика у сфері захисту сімей з дітьми.
10. Державна соціальна політика у сфері соціального захисту дітей та молоді.
11. Соціальна політика у сфері соціального захисту внутрішньо переміщених осіб.

Міністерство освіти і науки України
Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка
Факультет спеціальної освіти, психології і соціальної роботи
Кафедра соціальної педагогіки і соціальної роботи

НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ
до проведення практичних занять
з освітнього компонента «ДЕРЖАВНА ПОЛІТИКА В
СОЦІАЛЬНІЙ СФЕРІ»
для здобувачів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
спеціальності 232 Соціальне забезпечення
галузі знань 23 Соціальна робота

Укладач

*Сербалюк Юрій Володимирович, кандидат історичних наук, доцент,
доцент кафедри соціальної педагогіки і соціальної роботи*

Підписано до друку 0 .04.2023 р. Формат 60x84/16

Ум.друк. арк. .... Зам. ..

Видавець Ковальчук О.В.

32315, Хмельницька обл., м. Кам'янець-Подільський,

вул. Васильєва, 13, корп. А, 37.

Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 7057 від 30.03.2023 р.